

Perły architektury Bielska-Białej
Pearls of Bielsko-Biała Architecture

Perły architektury Bielska-Białej

Pearls of Bielsko-Biała Architecture

Reprezentacyjne założenia i budowle miasta	7
Imposing Layout and Buildings of the City	
Wille	23
Villas	
Kamienice	43
Townhouses	
Szkoły, obiekty użyteczności publicznej	53
Schools and Public Buildings	
Słowniczek	70
Glossary	

Nie trzeba zbyt głęboko zanurzać się w kamienny oddech miasta, by wyłowić którąś z jego pereł. Wystarczy tylko przystanąć, przyrzeć się uważniej dobrze znanym budowlom, kamienicom, willom, czasem wejść w uchyloną bramę nieznaną dotąd sieni i dojrzeć skrywaną zawartość wnętrza, zaskakującą niespodziewanym bogactwem. Architektoniczne precjoza obrobione zostały w kamieniu lub cegle, nanizane na łańcuchy ulicznych pierzei, osadzone w zielonej oprawie ogrodów. Są one wyrazem estetyki swoich czasów, świadectwem talentu budowniczych i powszechnego wówczas poczucia smaku, wspartego zamożnością fundatorów.

Wśród najpiękniejszych dzieł bielskiej i bialskiej architektury są nie tylko wille i kamienice, lecz też hotele, szkoły, banki, ratusz a nawet fabryki. Niemal wszystkie powstały na przestrzeni kilku dziesięcioleci, od lat 80. XIX wieku do końca międzywojnia, potwierdzając tym samym złote lata w rozwoju obu miast, rozdzielonych rzeką.

Gdyby tak móc stanąć na bielskiej lub bialskiej ulicy gdzieś koło połowy XIX wieku, uderzałaby prostota i skromność tutejszej architektury. Dziedzictwo późnego baroku w ciężkich, mansardowych czy dwuspadowych dachach i arkadowych wnękach bram, łączyło się z klasycystycznym upodobaniem do symetrii centralnych ryzalitów i delikatnej ornamentyki. Stojące między domami kubeczne bryły fabryk, wśród iglic dymiących kominów, pogłębiały wrażenie ascetycznej funkcjonalności, znaczącej pracowitą codzienność przemysłowego miasta. Jeśliby stanąć na tych samych ulicach już pod koniec stulecia maszyny parowej, narzuciłaby się wszechogarniająca stylowość fasad kamienic wyznaczających nowe trakty, eleganckie dzielnice willowe w ogrodach, kwartały fabryczne współbrzące rechotem krosien z dźwiękami parowozu i tramwaju. Bliźniacze miasta z dumą prezentowały swój dobrobyt, wymierny nie tylko w liczbach sprzedawanych bel wełny i maszyn, lecz przede wszystkim w ich kulturowym i estetycznym aspekcie.

Jednak chęć ukazania bogactwa nieczęsto idzie tu w parze z epatowaniem nadmierną wystawnością. Dominującym stylem większości reprezentacyjnych budowli przeważnie jest neorenesans, operujący harmonią brył i stonowanym użyciem ornamentu. Pojawił się on najwcześniej spośród wszystkich odwołań historyzmu, trwając równolegle z neobarokiem i eklektyzmem do końca XIX stulecia.

Eklektyzmem nazwać można ponadczasową tendencję do łączenia różnych stylowo elementów, dających w efekcie malowniczą, dekoracyjną całość. Stąd też w willi Alfreda Michla przy ul. 3 Maja 13 neobarokowa wieżyczka współbrzmi z neorenesansowym detalem okiennych obramień. Zespolecie elementów o odmiennym rodowodzie przydatne stało się też w przypadku podmiejskich willi w stylu „cottage”, z nieodłącznymi elementami drewnianej werandy i snycerskich zdobieć.

Wille od wieków były wizytówkami statusu i splendoru swych właścicieli. W mieście bez arystokratycznych pałaców, gdzie nawet zamek przez długi czas sprawiał wrażenie większej kamienicy, to właśnie willa nierzadko przejmowała rolę pałacyku, stąd też nazwy te przyłgnęły do siedzib Alfreda Michla czy Emanuela Rosta juniora. Jeśli nawet forma zewnętrzna miejskich pałaców nie prezentuje się zbyt okazale, wystrój wnętrza urzeka artyzmem wykonania i szlachetnością materiałów. Polichromie i sztukaterie witają już w sieniach, doświetlonych barwnymi smugami z witraży. Misternie kute, żeliwne balustrady prowadzą wzdłuż kamiennych schodów na wzorzyste kafle posadzek, w rzeźbionych nadprożach dwuskrzydłowych drzwi widnieją herbowe kartusze i putta, podczas gdy kasetonowe, drewniane stropy przykrywają amfilady pokoi.

Wielostylowość epoki fin de siècle godziła w sobie równoległe trwanie tradycyjnych form z estetyką secesji, panującą najczęściej we wnętrzach. Specyfiką bielskiej secesji będzie jej częste towarzyszenie motywom neobarokowym, czego najlepszym wyrazem jest pałacyk architekta Emanuela Rosta juniora przy ulicy Komorowickiej 48. Secesja, często łamiąca tradycyjne konwencje co do form i umiejscowienia ornamentów, w słynnej piwiarni Nahowskiego bardzo spektakularnie ucieleśniła się w żabim portalu i chrabąszczach obsiadłych elewację. Jej autor, Emanuel Rost junior, w innej swej kamienicy przy ul. Norberta Barlickiego 11 tym razem powściągnął humor jedynie do postaci ważek fruwających w sitowiu porastającym obłe wykusze.

W swych założeniach, idealne dzieło secesji winno łączyć w sobie pierwiastki wszystkich dziedzin sztuk plastycznych, architekturę z malarstwem, rzeźbą a nawet literaturą wyrażoną w cytatach pokrywających fasady. Stosowano więc wielorakość technik, ceramiczne okładziny mozaik, metaloplastykę, witraże. Nie dziwi więc niezwykła dbałość zdobniczego detalu kutych krat, okapów, daszków, balustrad skrzynek kwiatowych, zakończeń rynien, sterczyn czy wręcz żeliwnych kutych i odlewanych rzeźb przytwierdzonych do ścian. Fantazyjnie wijące się linie podziałów w stolarkach okiennych, rzeźbionych w sznury perełek i kwiatów, często znikają już z okien jak i trawione ornamentalnie przeszklenia drzwi, ceramiczne kafle w sieniach i na klatkach oraz dzieła snycerskie w stolarkach bram.

Splendor miejskiej architektury przebiegał z wielu budowli municypalnych, siedzib instytucji finansowych, gmin wyznaniowych, hoteli czy szkół. Niezaprzeczalnie do najbardziej reprezentacyjnych budynków należał ratusz biały wzniesiony przez Emanuela Rosta juniora, także teatr miejski projektu wiedeńczyka Emila von Förstera, siedziba Komunalnej Kasy Oszczędności – dzieło Karla Korna czy dworzec kolejowy autorstwa braci Schulz. Już w pierwszych dekadach XX wieku powstały dwa okazałe kompleksy szkolne. Pierwszy, jeszcze w 1911 roku dla Szkoły Przemysłowej wznosił wiedeński architekt

Ernst Lindner, drugi, zaprojektowany przez Alfreda Wiedermanna dla Gimnazjum Polskiego, stał się znaczącą budowlą pierwszych lat odrodzonej Polski. Czystość geometrycznych form i szlachetność tworzywa są nieodzownie przypisane do dzieł funkcjonalizmu. Wizytówką tego stylu może być cała dzielnica ekskluzywnych kamienic, powstałych w miejscu książęcego ogrodu wzdłuż dawnych Alei Sułkowskiego. Fasady wypełnione wielkimi taflami przeszkleń okiennych, pokryte szlachetnymi tynkami i okładzinami, mosiężne detale i kryształowe przeszklenia drzwi podziwiać można idąc dziś ulicą Bohaterów Warszawy i jej przecznicami.

Już samo zestawienie budowli wskazuje na działalność całkiem sporej grupy architektów, nie tylko rodzimych, ale i przybyszów z Wiednia, Ostrawy czy Cieszyna, a w latach międzywojennych z Katowic a nawet Warszawy. Inspiracje płynące z tych miast osadzają architekturę naszego miasta pomiędzy historyzmem i secesją „małego Wiednia”, uniwersalizmem architektury modernistycznej i „okrętową” stylistyką funkcjonalizmu. W każdym z tych kierunków odnaleźć można architektoniczną perłę, w poszukiwaniu której warto się zanurzyć w uliczny nurt miasta.

W krajobrazie dzisiejszego Bielska-Białej zabrakło już sterczących fabrycznych kominów. Niegdyśjsze „sto przemysłów”, mimo iż obecnie nie eksponowanych w swojej architekturze, pozostało w mieście, przybierając inne, nowoczesne oblicze. Tak jak dawniej, wiodą tutaj szlaki ludzi spragnionych górskich wędrówek, ale i kontaktów handlowych. Szlaki łączące Śląsk i Małopolskę, południe Polski z północą Słowacji i Czech. Dziedzictwo wypracowane przez pracowite pokolenia minionych wieków, stanowi zarazem znaczącą podwalinę pod dobrobyt współczesnych i motywację do pozostawiania po sobie równie wartościowych śladów.

Ewa Janoszek

One does not need to dive deep into the depths of the city to find one of its pearls. It is enough to stop for a while and take a closer look at familiar buildings, tenement houses and villas, or sometimes to walk through an open gate into a previously unknown hallway and behold the hidden contents of its interior, surprising one with their unexpected richness. Architectural gems worked in stone or brick are strung like beads along street frontages and nestle among the verdant greenery of gardens. They are the epitome of the aesthetics of the time, a testimony to the talent of their builders and to a commonly prevailing sense of taste, supported by the affluence of their founders.

Among the most beautiful architectural works in Bielsko and Biała are not only villas and townhouses but also hotels, schools, banks, the town hall and even factories. Almost all of these buildings were erected over the course of several decades – between the 1880s and the end of the interwar period, thus confirming that these were the golden years in the development of these two cities separated by the river.

If one could go back in time and stand in one of the streets of Bielsko or Biała around the mid 19th century, one would be struck by the simplicity and modesty of the architecture. The heritage of the late Baroque, embodied in heavy mansard or pitched roofs and arched doorways was conflated with the classicistic love of symmetry in the central avant-corps and subtle ornamentation. The cubic shapes of factories, standing among houses amid spires of smoke-belching chimneys, deepened the impression of ascetic functionality which marked the hard-working daily life of this industrial city. If one were to stand in the same streets at the end of the steam age, one would be overwhelmed by the ubiquitous stylishness of building facades delineating new roads, by the elegant residential areas surrounded by parks, the industrial areas where the clatter of looms mingled with the sounds of steam engines and trams. The twin towns boasted their prosperity, which was measureable not only by the number of sold bales of woollen cloth and machines but above all by the towns' cultural and aesthetic aspect.

But here, the desire to show off wealth was rarely expressed by dazzling and excessive sumptuousness. The dominant style of most representative buildings is neo-Renaissance, combining harmony of form with subdued use of ornament. This was the earliest of the styles drawing on historicism and one that lasted in parallel with neo-Baroque and eclecticism until the end of the 19th century.

Eclecticism may be defined as a timeless tendency to combine elements from different styles, creating the effect of a picturesque and decorative whole. Hence, a neo-Baroque tower in the Alfred Michel's Villa at number 13, 3 Maja Street harmonises with the neo-Renaissance detail of the window frames. This amalgamation of elements of different origin was also applied in suburban cottage-style villas with their inseparable elements of wooden verandas and carved decorations.

Since time immemorial, villas have been the hallmark of the status and privilege of their owners. In a town lacking in aristocratic palaces and where for many years even the castle looked rather like a large townhouse, it was often the villa which took on the role of a palace, which is why the word was used in the names of Aldred Michel's and Emanuel Rost Jr's residences. While the exteriors of the city's small palaces might not look particularly imposing, the interior decorations captivate one with their craftsmanship and refinement of materials. Wall paintings and stuccowork greet visitors as they step into hallways infused with the multi-coloured light streaming through stained glass windows. Intricately wrought cast-iron balustrades running alongside stone staircases lead onto patterned floor tiles, the sculptured entablatures of double doors comprise cartouches with a coat of arms and putti, while wooden coffers cover the ceilings in an enfilade of rooms.

The multitude of styles of the fin de siècle era combined traditional forms with the aesthetics of Art Nouveau, applied mostly in the interiors. The idiosyncrasy of Bielsko's Art Nouveau is its blend with neo-Baroque motifs, best exemplified by the palace of the architect Emanuel Rost Jr, standing at 48 Komorowicka Street. The Art Nouveau style, often breaking away from traditional conventions with respect to form and location of ornaments, is spectacularly manifested in the frog portal and the beetles crawling on the façade of the famous Nahowski beer cellar. In another of Emanuel Rost Jr's buildings located at 11 Barlickiego Street, the architect restricted his sense of humour to only the portrayal of dragonflies flying amidst the bulrushes twisting around the round-edged oriel windows.

In its assumptions, the ideal Art Nouveau work should combine elements of all the decorative arts: architecture with painting, sculpture, and even literature expressed in quotations covering façades. A wide range of techniques was therefore used, e.g. mosaics composed of ceramic tiles, metalwork and stained glass. Unsurprising then is the meticulous care taken in the ornamental detail of wrought-iron gratings, eaves and small roofs, balustrades with flower boxes, gutter endings, pinnacles and cast- or wrought-iron sculptures mounted on the walls. The fancifully flowing window divisions, carved into strings of pearls and flowers, are slowly disappearing from windows, as are the etched decorations on the glass infills of doors, ceramic tiles in hallways and stairwells and wood-carvings on door-frames.

The splendour of the city's architecture could be seen in many municipal buildings, the seats of financial institutions, religious communities, hotels or schools. Undeniably among the most grandiose buildings was the town hall in Biała, constructed by Emanuel Rost Jr, as well as the municipal theatre designed by the Viennese architect, Emil von Förster, the building of the Municipal Savings Bank – the work of Karl Korn – and the railway station designed by the Schulz brothers. Already during the first two decades of the 20th century two

impressive school complexes had been built. The first was erected in 1911 for the School of Industry, according to the design of the Viennese architect, Ernst Lindner. The other, designed by Alfred Wiedermann for the Polish Gymnasium [secondary-level school], became an important edifice in the early years following the rebirth of Poland.

Purity of geometrical forms and excellence of materials are inherent features of works created in functionalist style. Emblematic in this respect is the whole quarter of exclusive townhouses built on the site of the duke's garden along the former Aleje Sułkowskiego [Sułkowski Avenues]. Walking today down Bohaterów Warszawy Street or along its intersecting roads, one can admire façades filled with huge glass-pane windows, finished with high quality plastering and facings, details in brass and crystal glass door infills.

The sheer number of these buildings indicates just how many architects were active here, not only local ones, but architects from Vienna, Ostrava and Cieszyn and, during the interwar period, from Katowice and even Warsaw. Inspirations derived from these cities set the architecture of our city somewhere between the historicism and the Art Nouveau of "little Vienna", the universalism of modernist architecture and the "ship" style of functionalism. In each of these styles one can find an architectural pearl worth searching for by diving into the stream of the city's streets.

The landscape of today's Bielsko-Biała is no longer marked with protruding factory chimneys. The former „one hundred industries”, although currently not exposed in their architecture, remained in the city, taking on a different, modern face. As in the past, the city offers trails for people craving for mountain hiking and trade contacts. Here, the routes connect Silesia and Lesser Poland, the south of Poland with the north of Slovakia and the Czech Republic. The heritage developed by the hardworking generations of the past centuries is also a significant foundation for the prosperity of the present times and a motivation to leave equally valuable traces.

Ewa Janoszek

Reprezentacyjne założenia i budowle miasta

Imposing Layout
and Buildings of the City

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej – Zamek książąt Sułkowskich

The Historical Museum in Bielsko-Biała – The Sulkowski Dukes Castle

Mimo iż bielski zamek należy do najstarszych budynków w mieście, jego obecny kształt jest efektem przebudowy prowadzonej w latach 1850–1864. Pozostałości średniowiecznej i nowożytniej budowli oraz fragmenty renesansowych polichromii pokrywających niegdyś jej ściany, można oglądać w obecnym wnętrzu. Jeszcze na rycinie z 1801 roku ówczesna siedziba książąt Sułkowskich prezentowała się jako czworobok z wąską kwadratową wieżą od zachodu. Budynek nie przetrwał długo w tym kształcie, bowiem już w 1836 roku strawił go pożar. Do poważniejszej przebudowy przystąpiono około 1850 roku, kiedy wzniesiono neoromańską kaplicę św. Anny, przyległą do zamku od południa. Pięć lat później budowlę wzbogaciła sześcioboczna wieżyczka i szereg arkadowych okien w elewacji północnej. Masywna wieża z zębatym krenelażem, która dziś najbardziej dominuje w architekturze zamku, powstała w 1864 roku, jako wczesne dzieło Emanuela Rosta seniora. Wnętrza zamkowe utrzymane są w stylach panujących przez cały wiek XIX, jak utrzymany w zielonej tonacji salon biedermeierowski (str. 11) czy sala prezentująca dzieła sztuki europejskiej (str. 10). Mieszkańców zamku – dzieci Ludwika i Marii Sułkowskich, uwieczniła fotografia z ok. 1877 roku. Przeszklony dach nad dziedzińcem to ostatni wkład czasów współczesnych w architektoniczną historię tej wiekowej budowli.

Although the Bielsko Castle is among the oldest buildings in the city, its present shape is the result of the restoration carried out between 1850 and 1864. Some remnants of Mediaeval and Renaissance building and fragments of Renaissance paintings

that used to cover the walls may be viewed in today's interiors. In a 1801 woodcut the home of Sułkowski dukes is presented as a solid rectangle with a narrow square tower facing the west. Such shape of the castle did not survive long, however, as already in 1836 it was devastated by a fire. More substantial reconstruction works were commenced around 1850 when a neo-Romanesque St Anna's chapel was erected, adjoining the castle from the south. Five years later the chapel was enriched by a hexagonal tower and a number of arcade windows on the northern façade. A massive crenellated tower, today the most predominant element in the architecture of the Castle, was erected almost ten years later as an early work of Emanuel Rost, Sr. The castle interiors are maintained in the styles prevailing throughout the whole 19th century, for instance a green Biedermeier salon (p. 11) or the room housing works of European art (p. 10). The inhabitants of the castle – children of Ludwik and Maria Sułkowski, are captured in a photograph from around 1877. A glass roof over the courtyard is the latest contribution of contemporary times to the architectural history of this ancient edifice.

Dzieci Ludwika i Marii Sułkowskich, fotografia, ok. 1875. Postać rycerza w renesansowej zbroi, witraż, XIX w. (?)
Ludwik and Maria Sułkowski's children, photograph, ca. 1875. Stained glass – figure of a knight in Renaissance armour, 19th century (?)

Ta imponująca budowla służyła pierwotnie jako siedziba Komunalnej Kasy Oszczędności, lecz jej reprezentacyjność sprawiła, że szybko zaczęła pełnić również rolę ratusza miasta Białej. Budynek, wzniesiony według projektu Emanuela Rosta juniora, ukończono w 1897 roku. Narożna wieża z ażurową galerią na szczycie podkreśla rangę miejskiego magistratu, odwołując się do swej nobilitującej symboliki. Szczególnym bogactwem neorenesansowych ornamentów odznacza się frontowy ryzalit z trzema arkadowymi bramami. Wieńczy go schodkowy szczyt, z którego spogląda bogini pokoju Eirene z rogiem obfitości i dziecinną figurką Plutosa. Symbol pracowitości na rzecz wspólnego dobra uosabia pszczoła, widniejąca w najwyższym przyczółku attyki. Arkadowe okna i szereg okulusów doświetlają wielką salę rady miejskiej, przykrytą zwierciadlanym sklepieniem z lunetami. Mimo iż nie udało się odtworzyć pierwotnych malowideł, odrestaurowany wystrój architektoniczny pomieszczenia zachował swój pierwotny splendor.

This imposing edifice initially housed the Municipal Savings Bank, however, its splendour caused that it soon was used as the Town Hall in Biała. Erected according to the design of Emanuel Rost, Jr, the building was completed in 1897. The corner tower with a lattice gallery on the top emphasises the importance of municipal authorities by reference to its ennobling symbols. The front avant-corps with three arcade doors is particularly rich in neo-Renaissance ornaments. It is crowned with a crow-stepped gable, from the top of which Eirene, goddess of peace, standing with an infant Plutus and holding a horn of plenty takes a glance. The symbol of industriousness for the benefit of the common good is epitomised by a bee sitting on the uppermost pediment of the attic. Arcade windows and a number of oculi admit the light into the huge council hall, covered with a cloister vault with lunettes. Although restoration of wall paintings to their original form was not possible, the renovated architectural shape of the hall retained its former splendour.

Teatr Theatre

Bielski teatr, ukończony w 1890 roku, jest budowlą na wskroś wiedeńską. Sam twórca tego przybytku Melpomeny, Emil Ritter von Förster, należał do czołowych architektów II połowy XIX wieku, działających w austriackiej stolicy. Również słynna firma F. Fellner i H. Helmer, która w 1905 roku podjęła się przebudowy teatralnych wnętrz, podpisać się może pod wieloma budowlami tego typu w całej Europie Środkowej. Elewacja bielskiego teatru nie szafuje ozdobami, ograniczając się do posągów Apolla na szczycie i dwóch muz Talii i Kalliope umieszczonych w niszach. Nad arkadowym oknem frontowej fasady widnieją dwa uskrzydłone geniusze trzymające herbowy kartusz. Cenną dekoracją wnętrza jest kurtyna z korowodem tańczących postaci, pochodząca z wiedeńskiego Hofburgtheater, zaprojektowana przez tamtejszego malarza i dekoratora Francesco Angelo Rottonarę. Żeliwna fontanna, której kopia ozdobi plac przed teatrem, była darem budowniczego bielskich wodociągów Karla von Schwarza. Niewielki neobarokowy budynek, stojący przy skwerze za teatrem, to dawna rekwizytornia, mieszcząca dziś Małą Scenę Teatru Polskiego.

Completed in 1890, the Bielsko theatre is a thoroughly Viennese structure. Emil Ritter von Förster, the creator of this "Melpomena's Sanctuary" was among the foremost architects of the second half of the 19th century who worked in the capital of Austria. A famous company F. Fellner & H. Helmer, which undertook the task of reconstructing the theatre interiors in 1905, had erected a number of buildings of this type in Central Europe. The façade of the building is not lavish with decorations and is limited only to the statue of Apollo on top and two muses – Thalia and Calliope standing in niches. Over the arcade window on the front façade there are two winged genii holding a cartouche with a coat of arms. A valuable element of the decor is the curtain displaying a procession of dancing figures, originating from Viennese Hofburgtheater, designed by a Viennese painter and interior decorator Francesco Angelo Rottonara. The cast-iron fountain, a copy of which embellishes the square in front of the theatre, was a gift presented by Karl von Schwarz, the builder of the Bielsko water supply facilities. A small neo-Baroque building, standing in the square behind the theatre, is a former props room, today housing the Small Stage of the Polish Theatre.

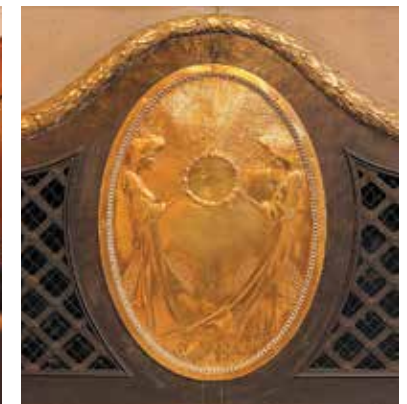

Hotel Pod Czarnym Orłem “Pod Czarnym Orłem” Hotel [“Under the Black Eagle” Hotel]

17

Jeszcze przed 1905 rokiem budynek hotelu Pod Czarnym Orłem z zewnątrz wyglądał tak, jak jego starsza część, przyległa od wschodu, mieszcząca salę readową. Dopiero po tej dacie, biały fabrykant Jakub Gross zainwestował w neobarokową budowlę o wysokim standardzie, wyposażoną w większości przez wiedeńskie firmy. Z Wiednia pochodził również sam architekt budynku – Alexander Neumann. Nazwę hotelu przypomina wizerunek orła w attyce, ponad którym toast wznoszą dwa putta siedzące wokół klasycznej wazy. Elewację, utrzymaną w skromnym neobaroku, zdobią motywy wazonów, typowe dla Neumanna. Wnętrza kryją arcydzieła wiedeńskiej secesji, której znakomitym przykładem jest repusowana plakieta kominka w westybuli, autorstwa Georga Klimta (brata słynnego Gustawa). Na posadzkach widnieje sygnatura „Wienerberger Mosaikplatten Wien”, okna zdobią delikatne w swych ornamentach witraże, a szyb windy świadczy o wysokim standardzie dawnego hotelu. Sala Redutowa urzeka płaskorzeźbami i malowidłami stropu oraz lekką arkadową loggią. Na cokółach żeliwnych filarów można dostrzec wytłoczoną nazwę wiedeńskiej firmy Waagner.

Before 1905 the exterior of “Pod Czarnym Orłem” Hotel [Under the Black Eagle Hotel] resembled the older part, adjacent to the east, housing the Redoubt Hall. It was only after that date that Jacob Gross, a factory owner from Biała, invested in this high standard, neo-Baroque edifice, employing the workmanship mainly of Viennese companies. Its designer – the architect Alexander Neumann – was also Viennese. The name of the hotel is justified by an image of an eagle hovering in the attic, above which two putti sitting over a classical vase are drinking a toast. Maintained in modest neo-Baroque style, the façade is embellished with the motifs of vases, characteristic of Neumann’s style. The interiors contain true masterpieces of Viennese Art Nouveau, exemplified by a repoussé hearth plaque in the vestibule, created by Georg Klimt (the brother of the famous Gustav). The flooring is marked with the signature “Wienerberger Mosaikplatten Wien”; the windows are adorned with stained glass, delicately ornamented, whereas the lift shaft betokens the high standard of the former hotel. The Redoubt Hall enchants with its bas-reliefs, paintings on the ceiling and a light arcade loggia. On the cast-iron pillar plinths you can see the embossed name of Viennese Waagner Company.

Centrum średniowiecznego układu urbanistycznego miasta Bielska z przełomu XIII i XIV wieku wyznacza Rynek i przyrynkowa zabudowa ograniczona pierwotnie fosą miejską, w przebiegu dzisiejszych ulic: Władysława Orkana, Ludwika Waryńskiego, św. Trójcy, placu św. Mikołaja, Schodowej. Do miasta wiodły dwie wieżowe bramy: dolna – w miejscu obecnej wieży zamkowej – i górna, u zbiegu ulic Piwowskiej, św. Trójcy i Ludwika Waryńskiego. W XVI wieku wzniesiono drugą, zewnętrzną linię murów. Rynek z czterech stron otaczała zwarta zabudowa.

The centre of the mediaeval urban layout of Bielsko from the turn of the 13th and 14th centuries is delineated by the Market Square and its adjacent houses, which were initially surrounded by a town moat located along present streets: Władysława Orkana, Ludwika Waryńskiego, św. Trójcy, Plac św. Mikołaja and Schodowa. Two gate towers used to lead to the town – the lower one located in the place where the present castle tower stands and the upper one at the junction of Piwowska, św. Trójcy and Ludwika Waryńskiego streets. In the 16th century the second outer wall was erected.

Już od drugiej połowy XVII wieku, pojawiają się murowane podcienia, do-
budowane do pierzei zachodniej, północnej i jej przedłużenia w ulicy Pod-
cienie. Podcienia częściowo zamurowano po pożarze miasta w 1806 roku.
Przyrynkowe kamieniczki wyróżniały wąskie fasady, wysokie, dwuspadowe
dachy i układ pomieszczeń biegnących w głąb wydłużonych parceli, z po-
dwórzem i oficyną. Na Rynku zobaczyć można fundamenty budynku Wagi
Miejskiej, cembrowinę studni z XVII wieku oraz zrekonstruowaną figurę
św. Jana Nepomucena. Kamieniczka pod numerem 15 zachowała unikatow-
we, neorenesansowe wyposażenie najstarszej w Bielsku apteki Pod Jeleniem,
którą od 1865 roku prowadził Jan Stanko a następnie rodzina Gutwińskich.

The Market Square was surrounded on four sides by compact development. In the second half
of the 17th century there appeared brick arcades, which were added to the western and eastern
frontage and its extension going into Podcienie Street. After a fire in the city in 1806 these
arcades were partly walled up. The buildings standing around the Market Square featured narrow
façades, steeply pitched roofs and a layout of rooms extending deeply into elongated plots with
a backyard and an outhouse. In the Market Square you can see the excavated foundations of the
City Weigh House, a well casing dating back to the 17th century and a reconstructed figure of
St John of Nepomuk. The building at number 15 has retained the unique, neo-Renaissance
fittings of Bielsko's oldest pharmacy called "Pod Jeleniem", which, commencing from 1865,
was run by Jan Stanko and later by the Gutwiński family.

Wille

Villas

Ekskluzywną dzielnicę willową, usytuowaną przy ulicach równoległych do 3 Maja, wypełniały okazałe wille w ogrodach. Jedną z piękniejszych jest rezydencja fabrykanta juty Hermanna Schneidera, która od 1904 roku wznosi się przy ulicy Adama Mickiewicza. To dzieło bielskiego architekta Andreasa Walczoka łączy secesję z elementami neobaroku, z których najbardziej eksponuje się hełm narożnej wieży. Niestety, nie zachowały się liczne detale architektoniczne zdobiące fasadę oraz żeliwna markiza nad tarasem, widoczne na starych zdjęciach. Do niedawna też budowla wyróżniała się nadzwyczajną, snycersko traktowaną, secesyjną stolarką okienną. Samolistnymi dziełami metaloplastyki są rzeźbiarsko kute stalowe drzwi, kraty balustrad arkadowej logii i ogrodzenie od ulicy Adama Mickiewicza z wplecionym różanym ornamentem. Motyw ten powtarzał się w wystroju wnętrza, pokrywając podłogowe i tarasowe posadzki oraz stiukowe fryzy klatki schodowej.

The exclusive residential area located parallel to 3 Maja Street was filled with magnificent villas in gardens. One of the most beautiful villas is a residence of Hermann Schneider, a manufacturer of jute products, which has been embellishing Adama Mickiewicza Street since 1904. Designed by a Bielsko architect Andreas Walczok, the structure conflated the Art Nouveau form with neo-Baroque elements, best exemplified by the cupola of the corner tower. Unfortunately, numerous architectural details decorating the façade and the cast-iron awning above the terrace, visible in old photos, have not survived. Until quite recently, the building also featured exceptional artistically carved Art Nouveau window joinery. Real artistry and craft are exhibited in sculptured metalwork of wrought steel doors, balustrades in the arcade loggia and the fence facing Adama Mickiewicza Street with a rose element entwined into it. The same motif was repeated in the pattern of floors, terraces and stucco friezes in the stairwell.

Willa Eduarda Alexandra Zipsera

Eduard Alexander Zipser's Villa

25

Willa przy ulicy Bystrzańskiej 52 w Mikuszowicach Śląskich, należała do Eduarda Alexandra Zipsera, współwłaściciela pobliskiej fabryki sukna i towarów wełnianych, działającej od 1841 roku, a po 1945 roku znanej jako Bewelana. Reprezentacyjna willa, usytuowana w głębi parkowej zieleni powstała przed 1898 rokiem, a jej autorstwo nie jest źródłowo potwierdzone. Początkowo bryła budynku obejmowała zwarty czworobok, w późniejszym czasie dobudowano część z zapleczem kuchennym, połączoną z pierwotną zabudową łącznikiem z przeszklonym sufitem. Ta neorenesansowa budowla skrywa jedno z wystawniejszych wnętrz, dekorowanych antykizującymi malowidłami i sztukateriami na stropach, witrażami w holu, wzorzystymi mozaikami posadzkowymi z drobnej kostki. Snycerkę drzwi, w większości fornirowaną, wzbogacały jeszcze supraporty w nadprożach. Dawna kuchnia wyłożona była kaflami ceramicznymi, z delikatnym ornamentem przebieśnięgów.

The villa located at 52 Bystrzańska Street in Mikuszowice Śląskie used to belong to Eduard Alexander Zipser, the co-owner of the nearby cloth and woollen products factory, in operation since 1841 and known after the year 1945 as the "Bewelana" factory. This elegant villa standing deep amidst the park greenery was built before 1898, but the sources do not confirm who its designer was. Initially, the shape of the building was a solid rectangle but it was later extended by a kitchen annex adjoined to the original building via a connecting passage with skylights in the roof. This neo-Renaissance building contains one of the most lavish interiors decorated with antique-style paintings and coverings on the ceilings, stained glass windows in the hall and patterned mosaic flooring made from small tiles. The woodcarving of the doors, mostly veneered, was enriched with sopraportas. The former kitchen was covered with ceramic tiles, with a delicate ornament of snowdrops.

Willa Oskara i Juliusa Deutschów Oskar and Julius Deutsch's Villa

26

Rozległy ogród otacza willę fabrykantów Oskara i Juliusa Deutschów, oddaloną nieco od ulicy Piastowskiej. Budowla powstała po 1922 roku, wzniesiona przez architekta Felixa Korna. Główne wejście usytuowano od krótkiej ulicy Karla Korna, upamiętniającej ojca twórcy tej rezydencji. Willa łączy w sobie elementy klasyczne, do których sięgał wczesny modernizm, z neobarokowymi formami plastycznych brył i wysokimi połaciami mansardowego dachu. Elewacja frontowa swój monumentalny wyraz zawdzięcza kolumnowemu portykowi, fryz pod okapem zdobi antyczny ornament, całość wzbogacają tralkowe balustrady, kartusze i przycółek o barokowym rodowodzie. Wysoki, kamienny cokół, masywne ryzality, wielokwaterowa stolarka i stalowe balustrady balkonów to ukłon w stronę estetyki modernizmu, panującej w czasie powstania willi. Wnętrze przestronnej klatki schodowej, łączy klasycyzm portalowych obramień drzwi i pilastrów z modernistycznym terazzo posadzek i stalową kratą balustrady o owalnych prześwitach.

A vast garden surrounds the villa of two factory owners – Oskar and Julius Deutsch brothers, located slightly off Piastowska Street. The building was erected by the architect Felix Korn after 1922. Its main entrance is located at Korna Street, which was named in memory of the father of the creator of this residence. The villa combines classical elements drawn on heavily in the early Modernism with neo-Baroque body of the building and high mansard roofs. The façade facing the street owes its monumental look thanks to the portico supported by columns. The frieze below the eaves is adorned with classical ornaments and the whole is enriched with balustrades, cartouches and the pediment of Baroque origin. The high wall base, massive avant-corps, multi-light joinery and steel balcony balustrades are crafted in line with the aesthetics of Modernism, prevailing at the time when this villa was constructed. The interior of the spacious stairwell conflates classicistic pilasters and portal-like framing of doors with modernistic terrazzo on the floors and steel grating of the balustrade with oval loops.

Willa Theodora Sixta

Theodor Sixt's Villa

28

Efektowna willa, zaprojektowana w 1883 roku dla bielskiego finansisty Theodora Sixta, stała przy ulicy Adama Mickiewicza 24. Jej twórca Karl Korn, codziennie mógł spoglądać na swoje dzieło z okien własnego domu, stojącego naprzeciw. Najbardziej reprezentacyjny wyraz budowla ta przybiera od ulicy 3 Maja, w stronę której zwraca się koronkowymi prześwitami żeliwnych arkad loggii. Elewacje nie epatują bogactwem zdobień, ograniczonych do antykizujących płaskorzeźb w kartuszach, mimo to forma tej neorenesansowej budowli z narożną wieżą, loggią i mansardowym dachem sama w sobie jest bardzo dekoracyjna. Theodor Sixt w swojej dobroczynnej schedzie podarował budynek miastu, niewątpliwie wzbogacając jego architekturę o dzieło wysokiej klasy.

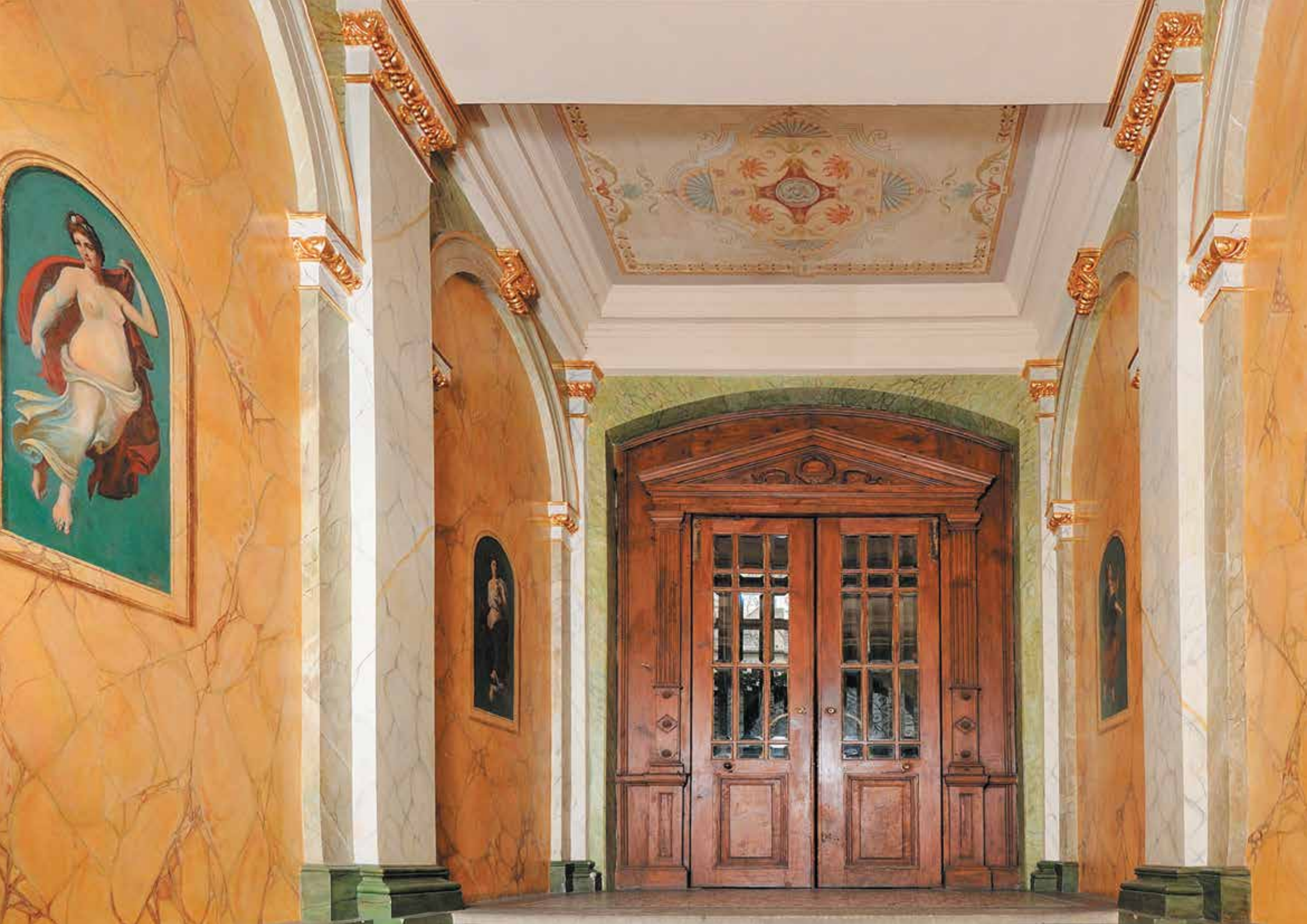
Designed in 1883 for a Bielsko financier Theodor Sixt, this grand villa was erected at 24 Adama Mickiewicza Street. Its designer, Karl Korn could look at his work through the windows of his own house located opposite. The most stately part of the façade faces 3 Maja Street, with the latticework of cast-iron arcades of the loggias. The façades do not dazzle with richness of ornamentation, which is limited to ancientising cartouche bas-reliefs, yet the form of this neo-Renaissance structure with a corner tower, a loggia and a mansard roof is richly decorative in itself. In his charitable legacy, Theodor Sixt donated this building to the city, enriching in this way the architecture of the city with a high class masterpiece.

Jednym z pierwszych dzieł architekta Karla Korna, który w ciągu trzech dziesięcioleci swej działalności zaprojektował wiele bielskich budowli, był jego własny dom. Willa stojąca przy ulicy Adama Mickiewicza 21 przybrała formę odwołującą się do niderlandzkiego renesansu, z charakterystycznym portalem głównego wejścia, wspartym na kolumnach złożonych z pierścieni. Daty jej budowy 1882–1883, widnieją wysoko osadzone w przyczółkach dwóch szczytów. Jak przystało na dom artysty, już sama sień poświęcona została Apollinowi i towarzyszącym mu muzom, ukazanym w polichromiach ściennych. Autorem tych malowideł jak również antykizujących plafonów w kasetonach stropu, prawdopodobnie był bielski malarz R. Glücklich. Snycersko rzeźbione, wahadłowe drzwi na parter tworzą drewnianą portalową ściankę. Mozaikowa posadzka z kolorowych kamieni prowadzi na klatkę schodową, z której ścian spoglądają malarskie putta w medalionach, a bieg kamiennych schodów wyznacza żeliwna, kuta balustrada.

One of the first works of the architect Karl Korn, who over thirty years' activity designed a number of buildings in Bielsko, was his own house. Situated at 21 Adama Mickiewicza Street, the villa assumed the form reminiscent of Dutch Renaissance, with a characteristic portal of the main entry, on columns composed of rings. The dates of its construction, i.e. 1882–1883, are inscribed high up on the pediment over two gables. As becomes a home of an artist, even the hallway was devoted to Apollo and the muses assisting him, depicted in wall polychromies. The authorship of these paintings and ancientising plafonds in ceiling coffers is attributed to R. Glücklich, a Bielsko painter. Artistically carved swing door on the ground floor forms a wooden portal wall. Mosaic flooring made of colourful stones leads to the stairwell, on the walls of which putti painted on the medaillons look around, while the stair flight run is delineated by a wrought iron balustrade.

Ulica Zapora wiedzie do malowniczej doliny rzeki Wapienica zwanej też Doliną Luizy, upamiętniającej księżną Luizę Sułkowską z domu Larisch, która upodobała sobie tę dolinę jako miejsce spacerów. To zamiłowanie żony właściciela okolicznych lasów, Jana Nepomucena Sułkowskiego, z czasem podzieliło wielu mieszkańców Bielska, którzy też docenili piękno wapienickiej doliny. Wzdłuż drogi prowadzącej do miejsc wypoczynku zaczęto budować letnie wille, restauracje i sklepy. Jeden z nich mieścił się w domu pod numerem 94, który od niedawna znów urzeka swoją drewnianą snycerką i atrakcyjną ceglano-tynkowaną elewacją. Dom sam informuje o swoich dawnych właścicielach i prowadzonej w nim usługach, gdyż pod okapem zachował się oryginalny napis „Otto Rob. Bannert Gemischte Waren Handlung”. Jak głosi napis, sklep z towarami mieszanymi należał do rodziny Bannert, z której pochodziła prowadząca go Marie Bock.

Zapora Street leads to the picturesque valley of the Wapienica River, also known as the Luiza Valley, commemorating Princess Luiza Sułkowska née Larisch, who adored that valley as a place for walks. With time, that passion pursued by the wife of the owner of the surrounding forests, Jan Nepomucen Sułkowski, was shared by a number of Bielsko residents, who also appreciated the beauty of the Wapienica valley. Along the road leading to the places of repose, summer villas, restaurants and shops began to mushroom. One of them, located in the house at number 94, is recently captivating again with its wooden carvings and attractive brick and plaster façade. The house itself informs about its former owners and the service provided, as the original inscription „Otto Rob. Bannert Gemischte Waren Handlung” was preserved under the roof. As the inscription says, the mixed goods store belonged to the Bannert family, from which Marie Bock who used to run it came from.

Willa Adolfa Ericha Mänhardta Adolf Erich Mänhardt's Villa

Oprócz wygodnego domu w Bielsku, bogaci mieszczenie budowali często swoją letniskową willę poza jego granicami, w atrakcyjnych podmiejskich dzielnicach. Do takich od połowy XIX wieku należał Cygański Las, gdzie w 1890 roku swój drugi dom ulokował fabrykant Adolf Erich Mänhardt. Willa stojąca przy ulicy Laskowej jest malowniczym przykładem stylu cottage, panującego w uzdrowiskowych dzielnicach całych ówczesnych Austro-Węgier, nie wyłączając samego Wiednia. W budowlu tej urzeka bogactwo ażurowych, snycerskich zdobień partii szczytowych, lekkich przeszklonych konstrukcji werand, balustrad balkonów na dekoracyjnych wspornikach. Wszystko to nałożone zostało na skromną neo-renesansową elewację budynku, osadzonego w parkowej zieleni ogrodu. Oprócz samego przemysłowca, dom zamieszkiwała również jego córka Sidonia Wilde, wraz ze swoim mężem Emilem. W latach międzywojennych pełnił on funkcję honorowego konsula Republiki Austrii w Bielsku.

Apart from a comfortable house in Bielsko, affluent burghers would build their summer villas outside city limits, in attractive suburban districts. Since the mid 19th century Las Cygański [Gypsy Forest] has belonged to such locations and it is where Adolf Erich Mänhardt, a factory owner, had his second house built in 1890. Located in Laskowa Street, the villa is an example of the cottage style, popular in health spa resorts all over the Austrian-Hungarian Empire, including Vienna itself. The structure enchants with its carved wooden latticework inside the gables, light, glass-filled structures of verandas or balcony balustrades supported by decorative corbels. All these elements have been mounted on a modest neo-Renaissance façade of the building nestled amidst the lush greenery of the garden. Apart from the industrialist himself, the house was also inhabited by his daughter Sidonia Wilde, together with her husband Emil. In the interwar period he was the honorary consul of the Republic of Austria in Bielsko.

Budowla ta jest jedyną w swoim rodzaju w całym mieście, wzniesioną całkowicie z kamienia, przypominając niewielki zameczek. Nie powstała jednak w zamierzonych czasach, lecz niecały wiek temu – w 1920 roku przy ulicy Józefa Lompy 13, dla bielskiego fabrykanta Karla Wolfa. Autorami projektu byli miejscowi architekci bracia Karl i Friedrich Schulzowie. Oprócz swoich średniowiecznych odwołań w zębatych krenelażach wieżyczek i półkolistych profilach portalu, architektura tej eklektycznej willi czerpie też z barokowych i secesyjnych rozwiązań widocznych w falistej linii dachu i stalowych dekoracyjnych kotwach. Całość, niczym twierdzę, otacza kamienny mur, opadając tarasowo stromym zboczem do ulicy Sikornik.

This is a truly “one of a kind” structure in the whole city, erected entirely of stone, resembling a small castle. It was not built in ancient times, though, but barely an age ago – in 1920 at number 13 Józefa Lompy Street for Karl Wolf, a factory owner in Bielsko. Local architects – the brothers Carl and Friedrich Schulz were the authors of the design. Apart from Mediaeval reminiscences in the form of notched, crenellated towers and semi-circular profiles of the portal, the architecture of this eclectic villa also draws on Baroque and Art Nouveau solutions noticeable in a wavy roof line and decorative steel anchors. The whole building, almost like a fortress, is surrounded by a stone wall, descending stepwise towards Sikornik Street.

Na skraju lasu przy ulicy Grzybowej 8 wznosi się willa z malowniczą wieżyczką i drewnianymi werandami. Ten podmiejski pałacyk zbudowano w roku 1888 według projektu Karla Korna. Początkowo należał do Berty Popper, żony bielskiego przemysłowca, dekadę później stał się własnością Gustava Hessa, zamożnego fabrykanta z Białej. Należąca do niego fabryka (powojenna WEGA) wraz z przyległą do niej kamienicą stoi do dziś na rogu ulic Józefa Piłsudskiego i Komorowickiej. Willa w Cygańskim Lesie powstała w eklektycznym stylu, łącząc w sobie neo-renesansowe elementy tzw. kostiumu francuskiego, jak mansardowy dach z kutą balustradą na kalenicach oraz drewnianymi atrybutami architektury uzdrowskiej. Z dwóch werand, zdobiących pierwotnie ten budynek, zachowała się jedynie ta przy wejściowym ganku, w miejsce drugiej po przeciwnej stronie domu powstała nowoczesna przybudówka.

On the edge of the forest at 8 Grzybowa Street, stands a villa with a picturesque turret and wooden verandas. This small suburban palace, designed by Karl Korn, was erected in 1888 and initially belonged to Berta Popper, the wife of an industrialist from Bielsko, but a decade later it became the property of Gustav Hess, a wealthy factory owner from Biała. The factory that used to belong to him (known after the war as "WEGA") and the adjacent townhouse are still standing today on the corner of Józefa Piłsudskiego and Komorowicka Street. The villa in Cygański Las [Gypsy Forest] was built in eclectic style, combining French-style neo-Renaissance elements, such as the mansard roof with wrought iron balustrades on its ridges and with the wooden features of spa architecture. Of the two verandas initially embellishing the building, only the one next to the entrance porch has survived. A modern extension has replaced the one situated on the other side of the building.

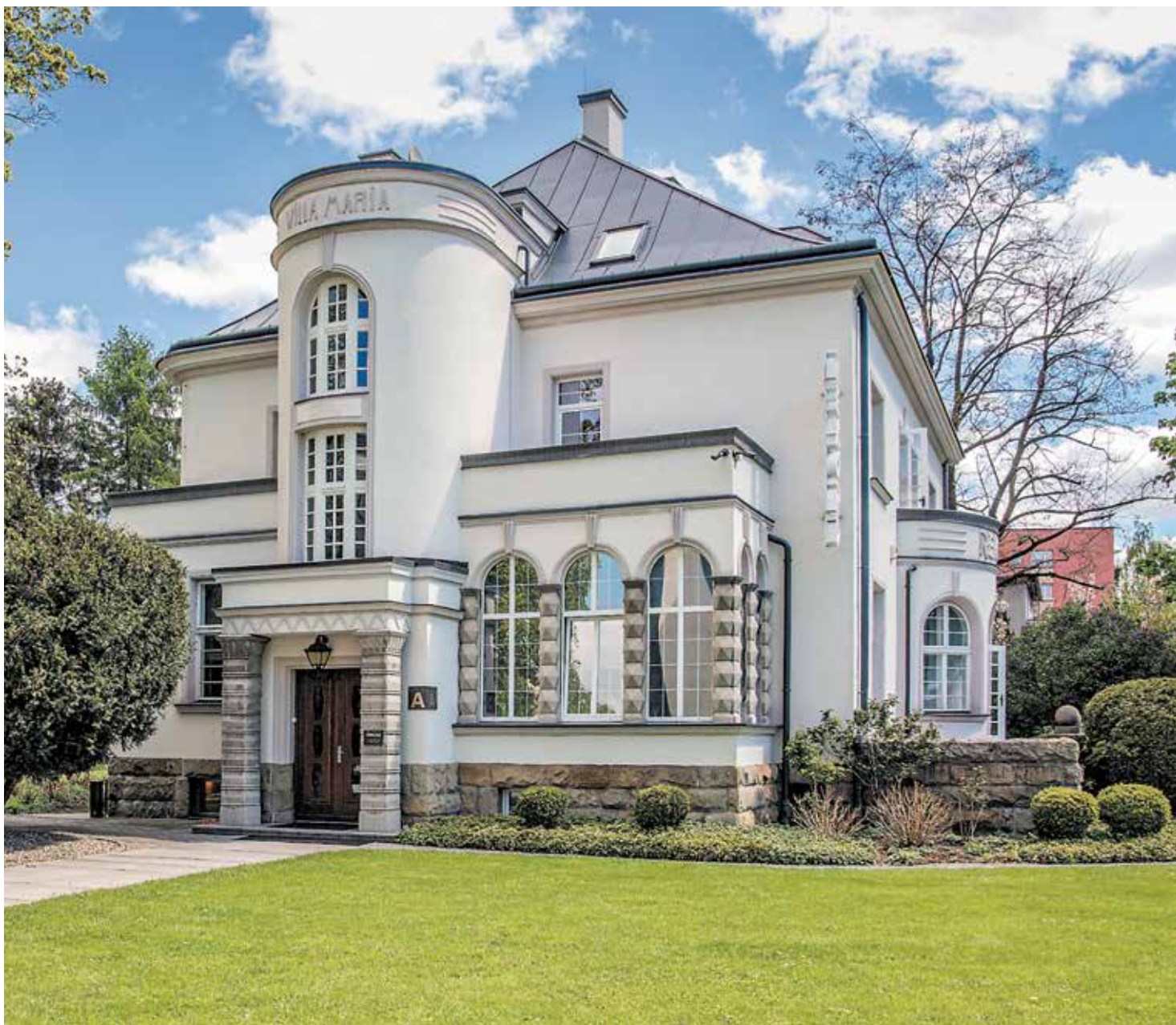
Rodzina Batheltów należała do najstarszych bielskich producentów sukna, trudniąc się jego wyrobem już od 1809 roku. Na przełomie XIX i XX wieku przedsiębiorstwem kierowali trzej bracia, z których Erwin w 1901 roku wprowadził się do tej eleganckiej w formie, neobarokowej willi przy ulicy 1 Maja 11. Autor budowli nie jest jak dotąd ustalony, choć niewykluczone, że mógłby nim być Andreas Walczok, gdyż stojąca nieopodal willa Karla Steffana nr 15, jego projektu, wykazuje pewne podobieństwa. Siedzibę Batheltów wyróżnia wielkie arkadowe okno klatki schodowej, z witrażem w wysmakowanej gamie szarości. Efektowne połączenie ugrównej klinkierowej cegły i białej kamieniarki w elewacjach wraz z okrągłymi lukarnami w wysokich połaciach dachowych, nadaje budowli cech architektury francuskiej. Warto zwrócić uwagę na secesyjną metaloplastykę bramy, jako przejaw ówczesnie modnego trendu.

The Bathelt family was one of the oldest manufacturers of cloth in Bielsko, producing it since 1809. At the turn of the 19th and 20th centuries, the company was run by three brothers, of whom Erwin moved into this elegant, neo-Baroque villa at 1 Maja St at No. 11 in 1901. It has not been established yet who the designer of the building was, but it might have been Andreas Walczok, as the nearby villa of Karl Steffan at No. 15, designed by him, shows some similarities. The home of the Bathelts features a large arcade window in the stairwell, with a stained glass window in sophisticated shades of greys. The eye-catching combination of ocher clinker brick and white stonework on the elevations, together with round dormers in the high mansard roof imparts some features of French architecture to the building. It is worth drawing attention to the Art Nouveau metalwork of the entrance door as a manifestation of a fashionable trend of the times.

Modernistyczna willa Maria, stojąca na Leszczynach przy ulicy Jana Kasprowicza 5 powstała w dwudziestoleciu międzywojennym. Ostatnie lata przed II wojną światową zamieszkiwała ją rodzina urzędnika skarbowego Stefana Brodziaka. Nieznany jest architekt tej budowli, choć posiada ona wiele cech wspólnych z dziełami Alfreda Wiedermanna czy Antoniego Müllera. Będą to m.in. szeregi wąskich arkadowych okien czy zdobienia modnymi ówczesnie graniastymi elementami kamieniarki, widoczne w filarach portalu wejściowego i kolumniek międzyokiennech. Obły ryzalit wejścia nawiązuje do tzw. stylu okrętowego, awangardowego trendu architektury międzywojnia. Mimo tych odwołań budynek mocno stoi na ziemi, zakotwiczony masywną, kamienną podmurówką przyziemia i tarasu. Obecnie willa jest własnością Janusza Szymury i siedzibą firmy Rekord Systemy Informatyczne Sp. z o.o.

This modernist villa named "Maria", located at 5 Jana Kasprowicza Street in the district of Leszczyny, was built during the interwar period. In the years immediately preceding WWII the villa was occupied by the family of tax official, Stefan Brodziak. It is not known who designed the building although it bears some common features of works by Alfred Wiedermann and Antoni Müller, such as rows of narrow arched windows and angular stonework, popular at the time, which are visible in the pillars of the entrance portal and in the small columns between the windows. The round-edged avant-corps at the entrance alludes to the so-called "ship" style, an avant-garde trend of interwar architecture. Despite these allusions, the building stands firmly on the ground, anchored by the massive stone underpinning of the ground floor and terrace. Now the villa is the property of Janusz Szymura and is the seat of Rekord Systemy Informatyczne Sp. z o.o.

Kiedy po 1889 roku zaczęto zabudowywać nowo wytyczony trakt dojazdowy do dworca kolejowego, czyli dzisiejszą ulicę 3 Maja, zappełniły ją wystawne kamienice, wille i synagoga, nadając jej charakter reprezentacyjnej promenady. Jedną z najbardziej malowniczych budowli przy tej ulicy jest eklektyczny pałacyk notariusza dra Alfreda Michla z 1896 roku, wzniesiony – jak większość budowli przy tym trakcie – przez Karla Korna. Willa z daleka wyróżnia się wtopioną w naroże półokrągłą wieżyczką, zwieńczoną stożkowym hełmem na kopulce. Oprócz niej, na dekoracyjny wyraz pałacyku składają się portalowe obramienia okien, kartusze herbowe z puttami, kontrast ceglanego lica i kamiennego detalu wraz z elementami artystycznie kutych krat. W niewielkiej kopulce w sieni znalazły miejsce antykizujące malowidła delikatnych roślinnych wici i ptaków, postarzone imitacją wiekowych spękań. Wzorzysta posadzka z drobnej mozaikowej kostki i rzeźbiarskie supraporty nad drzwiami do pomieszczeń dowodzą dawnej świetności tego wnętrza.

When after the year 1889 development of a new just delineated access road (present 3 Maja Street) to the railway station commenced, imposing buildings, villas and even a synagogue were erected, transforming it into a stately promenade. One of the most picturesque buildings in this street is an eclectic palace of the notary Alfred Michl, PhD, located at number 13, dating back to the year 1896 and constructed – as most of the buildings lining this street – by Karl Korn. The villa stands out from a distance due to its semi-circular tower embedded in the corner of the building, crowned with a tented roof on the dome. Apart from the tower, among decorative elements of the palace are portal-like framing of windows, cartouches containing coat of arms with putti sitting next to them and the contrast between brick façade, stone details and artistically wrought grating. A small dome forming the vault over the hall contains ancientising paintings of delicate tendrils and birds, aged by imitation of old cracks. Patterned flooring made of tiny tesserae (mosaic cubes) and sculptured sopraportas over the doors leading to rooms testify to the former splendour of this interior.

Własny dom architekta zwykle jest wizytówką jego zawodowego kunsztu, wyrazem gustu nieskrępowanego wymogami klienta. Stąd też Emanuel Rost junior w wystawnym pałacyku przy ulicy Komorowickiej 48, ukończonym w 1903 roku, ukazał całe swe upodobanie do dekoracyjności, czerpiąc z obfitości neobarokowych form. Naroża willi, która po tej stronie rzeki Białej była jedną z wybitniejszych budowli, wieńczyą dwie kopułki wystające ponad płynną linię gzymsu. Efekt pewnego rozedrgania powierzchni elewacji wzmacnia nagromadzenie sztukatorskich ornamentów. Nie brak tu pełnoplastycznych figur przysiadłych na gzymsach czy dźwigających portal, barokowych kartuszy zespolonych z maskaronami, wazonów, sterczyn, rozbudowanych nadokienników a nawet przeszklonej werandy dawnej oranżerii, od strony ogrodu. Nawiązania do pałacowych form barokowego i neobarokowego Wiednia w skali niewielkiej budowli dają wrażenie zamierzonego przepychu, nobilitującego osobę właściciela.

An architect's own house is usually a hallmark of his professional craft, an epitome of the taste unrestrained by the client's requirements. In his palace located at 48 Komorowicka and completed in 1903, Emanuel Rost manifested his predilection for ornate style, drawing heavily upon the abundance of neo-Baroque forms. The corners of the villa, one of the most outstanding structures on this bank of the Biała river, are crowned with two domes, projecting above a continuous line of the cornice. A multitude of stucco ornaments on the façade enlivens the surface with figures sitting on cornices or holding up the portal. There are Baroque cartouches combined with mascarons, vases, pinnacles, pediments over windows and there is even a glazed veranda of the former conservatory from the side of the garden. References to emblematic palace forms of Baroque and neo-Baroque Vienna in the context of this quite moderate in size structure produce an impression of intended grandeur, ennobling the owner of the palace.

Kamienice

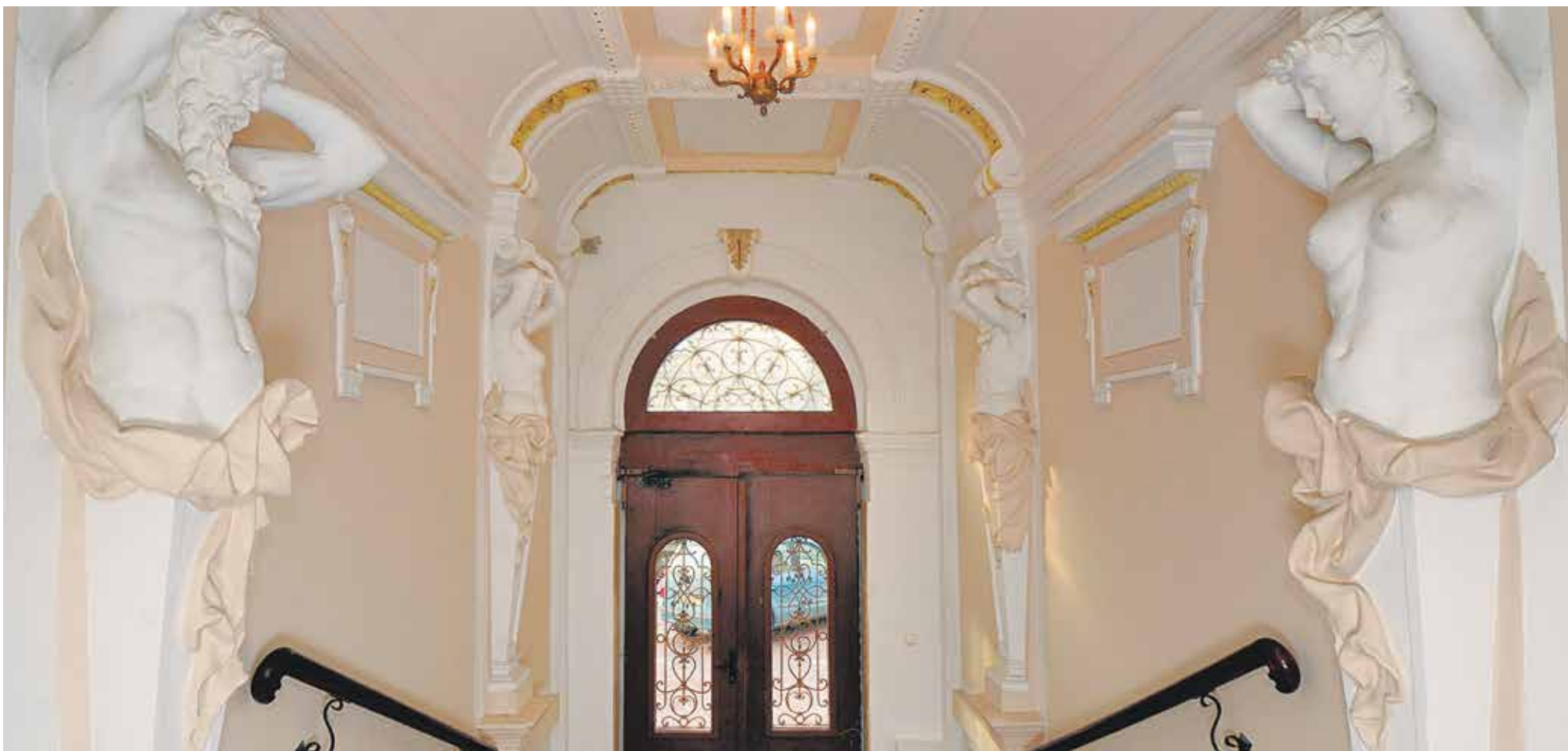
Townhouses

Dom Karola Kałuży Karol Kałuża's House

Barokowa kamieniczka, wzniesiona pod koniec XVIII wieku, należała pierwotnie do Johanna Bartelmussa, jednak popularnie zwana jest kamienicą Karola Kałuży, choć ten bielski introligator został jej właścicielem dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Budowla ta jest dziś jedynym świadkiem dawnego wyglądu bielskich domów, których podobny szereg tworzył niegdyś zabudowę ulicy Celnej. W kamieniczce stojącej na rogu placu Bolesława Chrobrego i ulicy Władysława Orkana barokowy szczyt o miękkich liniach spływów stał się dominantą całego staromiejskiego wzgórza. Z epoką późnego baroku wiąże się niemal cały wystrój elewacji, obramienia okienne i pilastry. Jeszcze około 1910 roku okna w parterze miały ten sam kształt jak na wyższych kondygnacjach, lecz w niedługim czasie otrzymały formę szerokich arkad. W latach 30. XX wieku planowano wyburzenie kamieniczki, w związku z budową sąsiedniej Komunalnej Kasy Oszczędności. Na szczęście, interwencja ówczesnych środowisk konserwatorskich uratowała ten cenny zabytek.

Although this Baroque townhouse erected before the end of the 18th century originally belonged to Johann Bartelmuss, it is commonly known as Karol Kałuża's house, even though the Bielsko bookbinder Kałuża did not become its owner until the turn of the 19th and 20th centuries. Today the building is the only witness to what Bielsko houses used to look like when they once stood in this style in a row along Celna Street, for example. The gently curving lines of the gable of this Baroque building standing on the corner of Bolesława Chrobrego Square and Władysława Orkana Street have become the dominating landmark of the hill on which the Old Town stands. Almost the whole design of the façade, the window surrounds and pilasters reflect the late Baroque. Around 1910 the ground floor windows were still shaped like the windows on higher levels, however very shortly they were fashioned into wide arches. In the 1930s the building was destined for demolition in connection with the building of the adjacent Municipal Savings Bank but fortunately, this valuable building was saved through the intervention of conservationists.

Mimo raczej przeciętnej, historyzującej elewacji dom stojący na rogu ulic Zygmunta Krasieńskiego 24 i Jarosława Dąbrowskiego zaskakuje wystrojem swego wnętrza. Kamienica powstała pod koniec XIX wieku, od 1904 roku należała do fabrykanta sukna Moritza Perla i jego żony Flory, która pozostawała jej właścicielką do I wojny światowej. Przekraczając wejściową bramę znaleźć się można w iście pałacowej sieni, której ozdobą są rzeźbiarskie hermowe pilastry. Ich ludzkie półpostacie dźwigają fasetowy strop, z równie bogatym sztukatorskim wystrojem. Na klatkę schodową prowadzą czterokrzydłowe drzwi, za którymi widnieją barwne desenie ceramicznych posadzek.

Despite its average, historicising façade, the building standing on the corner of 24 Zygmunta Krasieńskiego Street and Jarosława Dąbrowskiego Street stuns with its interior. From 1904 this townhouse, which was erected at the end of the 19th century, was the property of a broadcloth factory owner, Moritz Perl, and his wife Flora, who remained its owner until World War I. Having crossed the doorway you will find yourself in a palace-like hallway, decorated with sculptured herm pilasters. These half-human figures are holding up the ceiling decorated with mouldings and equally ornate stuccowork. A four-leaf door leads to the stairwell with ceramic flooring arranged in colourful patterns.

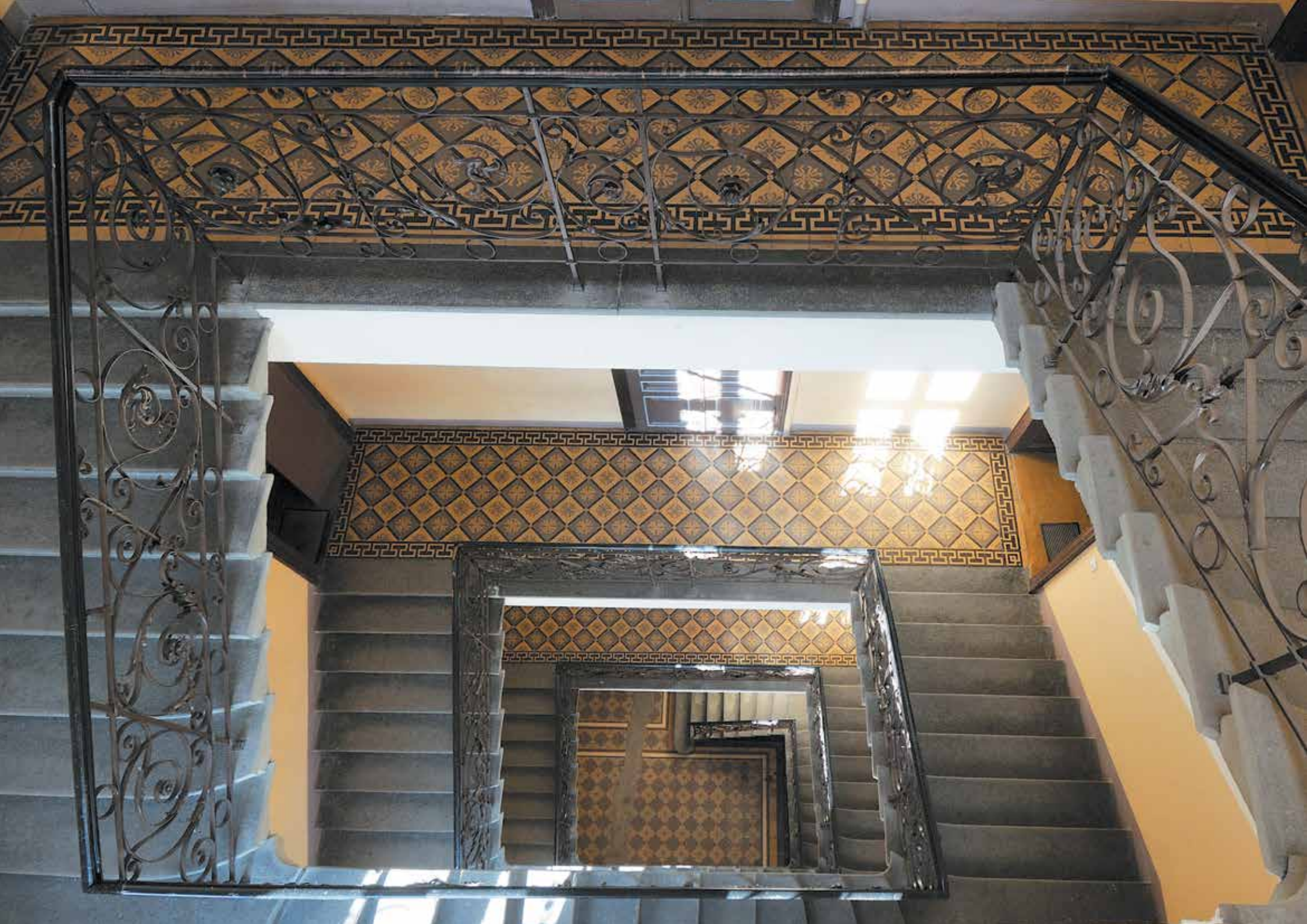

Kamienica Viktora Burdy

Viktor Burda's Townhouse

Datę budowy kamienicy radcy cesarskiego Viktora Burdy wypatrzeć można wysoko, na chorągiewce wieńczącej wieżyczkę. Reprezentacyjny budynek, stojący na granicy między Bielskiem a Białą, przy moście na ulicy 11 Listopada, architekt Karl Korn ukończył w 1893 roku. Budowla niemal wyrasta z nurtów rzeki Białej, zwracając się swoją reprezentacyjną elewacją na wschodnią, białą stronę. Zdwojone kolumny biegnące przez dwie kondygnacje okalają trójboczny wykusz, nadwieszony nad wysokim, kamiennym przyziemiem. Za arkadowymi oknami parteru, zwieńczonymi ozdobnymi kratami, mieściły się niegdyś znane delikatesy wiedeńczyka Juliusa Meinla. Kunsztownie wykonana brama prowadzi do wnętrza, którego chlubą są przepiękne mozaikowe posadzki o wzorzystych desenjach. O ich pochodzeniu z fabryki w dzisiejszym Rakovníku koło Pragi, informuje widniejąca na nich sygnatura „Mosaik-Fabrik Rakonitz”. Delikatnością urzeka także żeliwna kuta balustrada schodów i wysmakowane sztukaterie wsporników.

The erection date of the house owned by Viktor Burda, an Emperor's councillor, can be found on a flag crowning the turret. In 1893 the architect Karl Korn completed this stately building towering on the boundary between Bielsko and Biała, by the bridge at 11 Listopada Street. The building seems to have emerged from the midstream of the Biała river, exposing its elegant façade to the east, towards Biała. Extending over two storeys, double columns enclose a three-sided oriel window corbelled out from the wall surface above stonework of the high ground floor. Behind arched ground floor windows protected by decorative grating there used to be a well-known delicatessen run by a Viennese called Julius Meinl. The elaborate entrance door gives access to the interiors, which boast beautifully-patterned mosaic flooring. The signature “Mosaik-Fabrik Rakonitz” marking the tiles informs that they were manufactured in the factory located in Rakovník near Prague. Wrought iron stair balustrade and refined stucco on the corbels enchant with their finesse.

S wój przydomek, kamienica Pod Żabami zawdzięcza jedynej w swoim rodzaju bramie wejściowej, zwieńczonej żabim duetem w nadprożu. Tą budowlą z roku 1903, jej twórca Emanuel Rost junior udowodnił swoje poczucie humoru, robiąc zarazem ukłon w stronę secesji. Na początku XX wieku, dom należący do Rudolfa Nahowskiego mieścił znaną białą winiarnię, stąd też żabie fircyki oparte o beczkę wiekowego trunku zabawiają się, paląc fajkę, pijąc i grając na mandolinie. Gdziekolwiek na elewacji od ulicy Targowej wypatrzeć można też chrabąszcze, konkurujące z herbowymi kartuszami. Niewysoką wieżyczkę wyróżnia imitacja konstrukcji szachulcowej z wplecionym roślinnym ornamentem. Płynne, secesyjne formy przybrała stolarka półkoliście wykrojonych okien parteru, w stylu tym utrzymano także wahadłowe drzwi w sieni, kutą balustradę i wysmakowany kwiatowy ornament posadzek. Wnętrze dawnej winiarni zachowało jeszcze delikatny roślinny fryz w fasacie pod sufitem.

The building owes its nickname Under the Frogs to its unique entrance door with two frogs lounging on the lintel. With this 1903 structure, its creator Emanuel Rost, Jr exhibited his sense of humour and esteem for Art Nouveau architecture. At the beginning of the 20th century the building, owned then by Rudolf Nahowski, held a wine bar, well-known in Biała, that is why these dandy frogs are leaning against an ancient wine barrel, smoking a pipe, drinking and playing the mandolin. Here and there on the façade facing Targowa street one can notice beetles

Kamienica Rudolfa Nahowskiego

Rudolf Nahowski's Townhouse

49

competing with the coat of arms in cartouches. A rather short tower catches the eye with an imitation of wattle and daub with entwined floral ornaments. The framing of semicircular ground floor windows was given flowing shapes, characteristic of Art Nouveau style. The swing door in the hallway, wrought iron balustrade and refined floral ornamentation on the floors are maintained in the same style. The interiors of the former wine bar have also preserved a subtle floral frieze in the moulding below the ceiling.

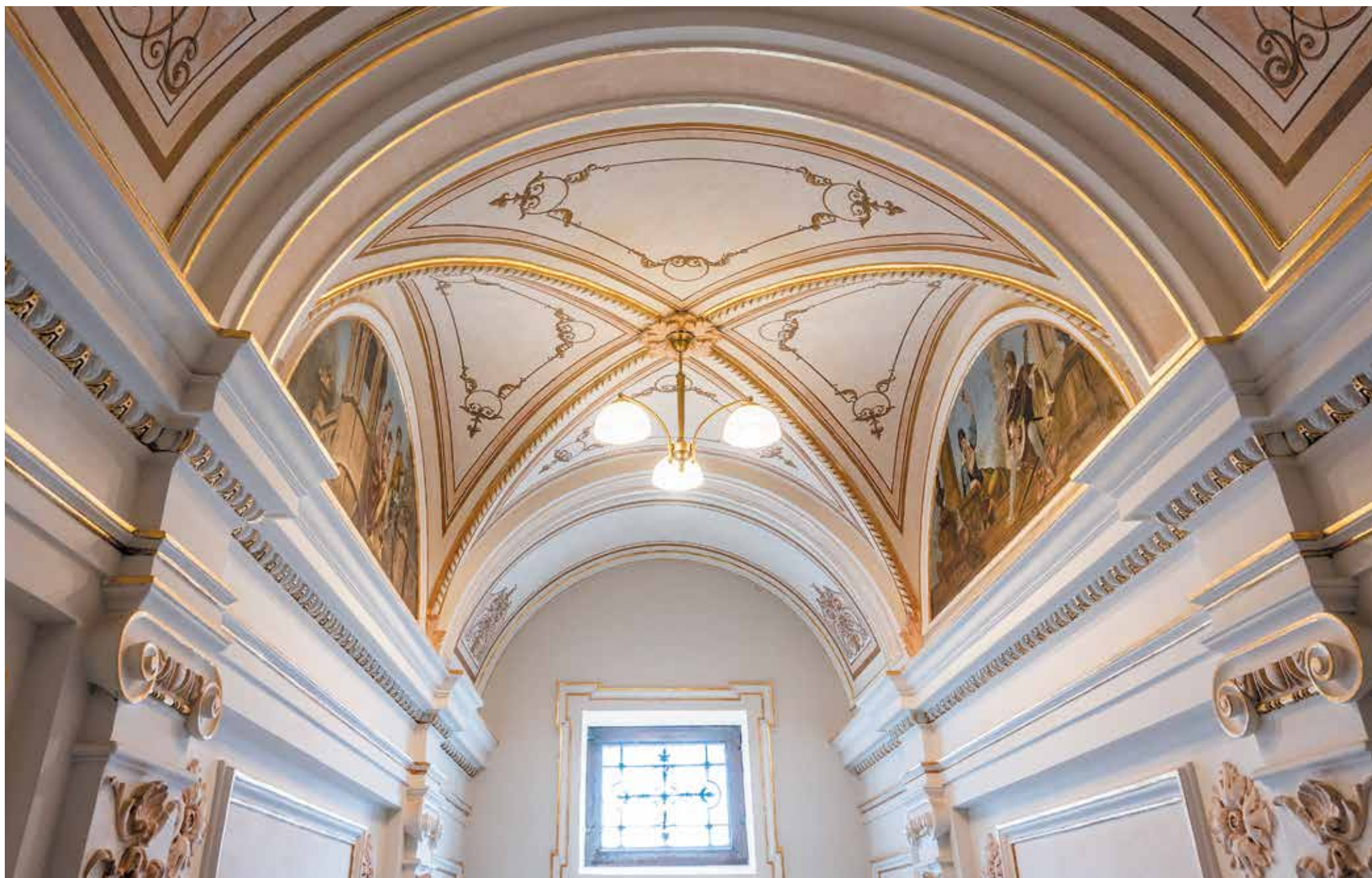
Kamienica Carla Miksche Carl Miksche's Townhouse

Kamienicę przy ulicy Zamkowej 8, wniesioną dla Carla Miksche-Allegriego, właściciela bielskiej Cafe de l'Europe, z pewnością zaliczyć można do bardziej wyróżniających się budowli w mieście. Budowlę wzniesiono w 1895 roku według projektu Andreego Walczoka. Dekoracyjny „kostium francuski”, w jaki została przybrana, operuje kontrastem czerwieni ceglanej elewacji i jasnej kamieniarki bogatych sztukaterii. Szczególną ozdobnością epatują obramienia okien ryzalitu, z rzeźbiarskimi hermami i antycznymi motywami groteski. Mansardowy dach z trapezowym hełmem nad ryzalitem wieńczy kuta koronka żeliwnej balustrady. W sieni po ostatnim remoncie odsłonięto malowidła o teatralnej tematyce oraz polichromie na sklepieniu. Oprócz nich, ściany tego pomieszczenia zdobią płaskorzeźby w medalionach, rozety i pilastry z kwiatowym ornamentem. Wystroju dopełnia dekoracyjna stolarka drzwiowa z ornamentalnie trawionym szkłem, wzorzyste posadzki i kuta żeliwna balustrada schodów.

The town house at 8 Zamkowa Street was erected for Carl Miksche-Allegri, the owner of Bielsko's "Cafe de l'Europe, and without doubt it is one of the city's most distinctive buildings. The building was erected in 1895 according to the design of Andreas Walczok. The building's decorative French styling is seen in the stark contrast between its red brick facade and the light-coloured masonry of its rich mouldings. Particularly stunning are the ornamental window frames of the avant-corps with sculptured herms and classical grotesque motifs. The mansard roof with a trapezoid tented roof over the avant-corps is crowned with a lace-like wrought-iron balustrade. In the hall, after the last renovation, paintings with theatrical themes and polychromes on the vault were uncovered. Apart from them, the walls of this room are decorated with bas-reliefs in medallions, rosettes and pilasters with floral ornamentation. Decorative woodwork of the door with intricately etched glass, patterned flooring and a wrought iron balustrade on the staircase complement the décor.

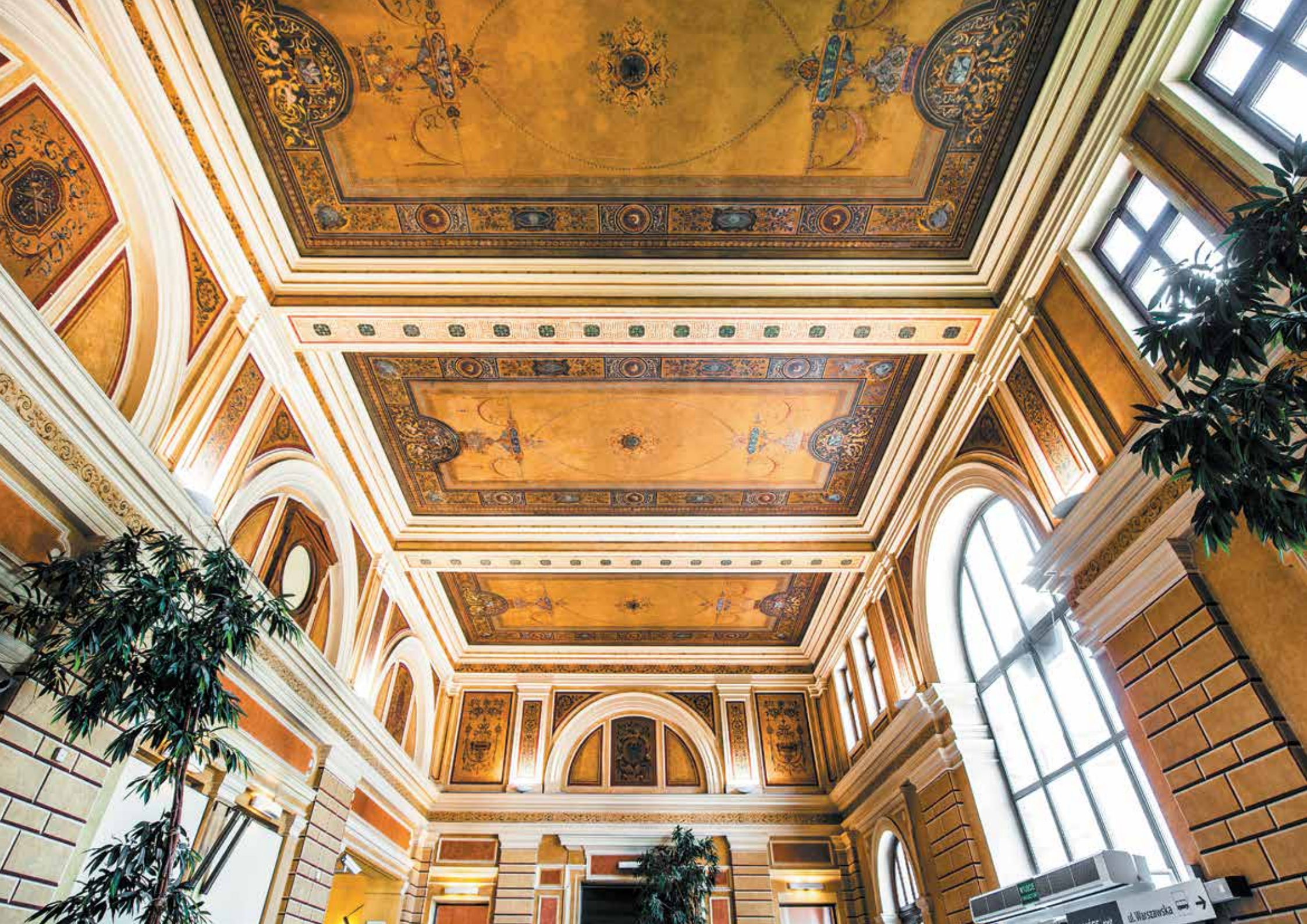
Szkoły,
obiekty użyteczności
publicznej
Schools and Public Buildings

Obecny budynek dworca kolejowego, uroczyście otwarty 21 lutego 1890 roku, jest już drugim obiektem tego typu. Zastąpił on starszy z 1855 roku, który do dziś stoi nieco bliżej miasta, przy drodze do ulicy Wałowej. Nowsza budowla powstała według projektu Karla Schulza a jej budowę wraz ze swoją firmą prowadził Karl Korn. Dworzec swoją klasą nie ustępuje podobnym obiektom w innych miastach na trasie przebiegu C.K. Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda. Budynek składa się z trzech piętrowych pawilonów połączonych parterowymi skrzydłami z szeregiem arkadowych okien. Ceglane lico elewacji urozmaicone zostało przez architektoniczny detal wydobyty jaśniejszym kolorem cegły. Po obu stronach wejściowej arkady widnieje napis „K.u.K. Privilegierte Kaiser-Ferdinands-Nordbahn”. Wnętrze holu zdobią jedno z piękniejszych w mieście stropowych i ściennych polichromii, utrzymanych w antykizującym stylu, które są dziełem wiedeńskiego warsztatu Wild & Weygand. Wśród motywów groteski, arabeski i kandelabrow wypatrzeć można herb miasta Bielska, ponad wejściem do bocznego korytarza. Zadaszenie peronu dźwiga szereg żeliwnych filarów o historyzujących kapitelach i profilowanych wspornikach.

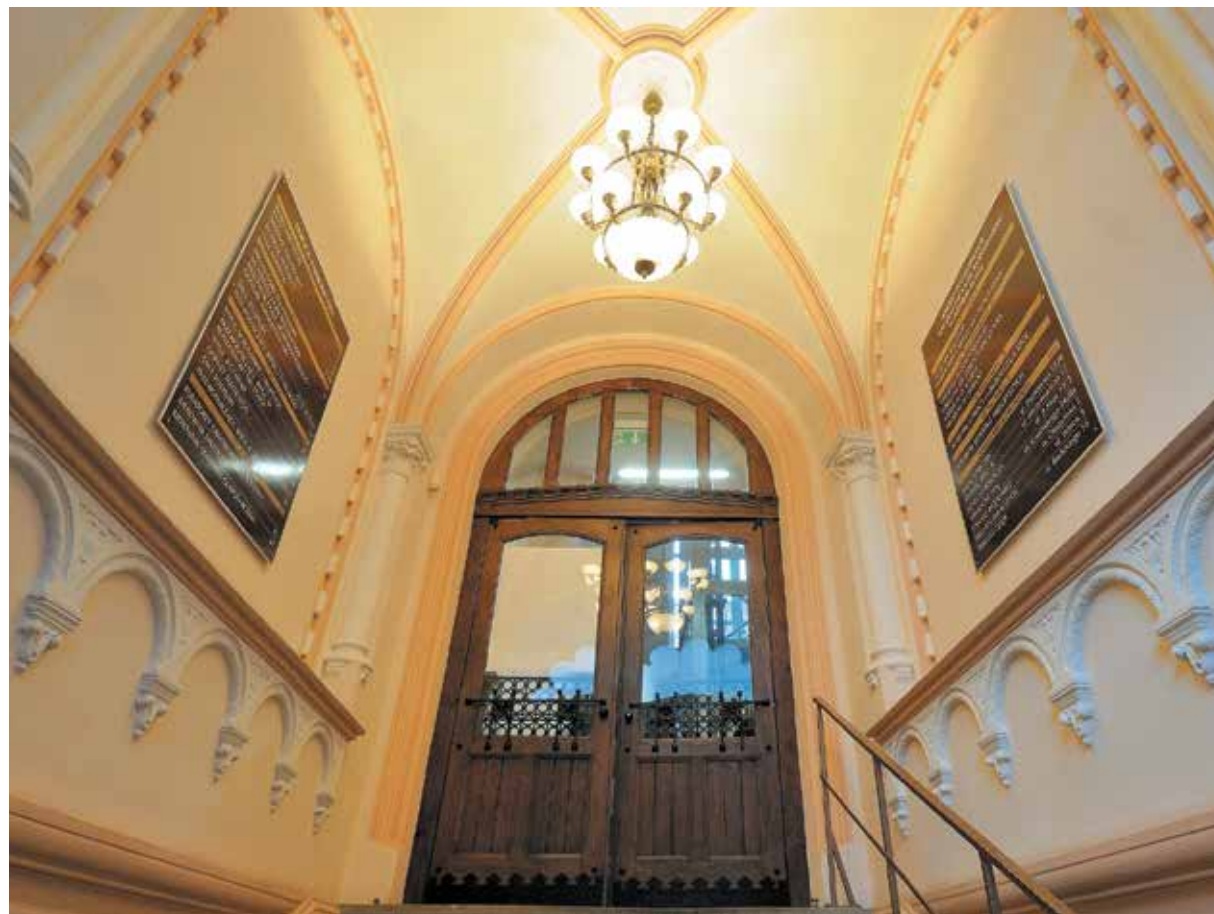
The present building of the railway station, ceremonially inaugurated on 21 February 1890, is the second facility of this type. It replaced the older 1855 building, which is standing until today, slightly closer to the city centre, on the way leading to Wałowa Street. The newer building was erected according to the design of Karl Schulz and its construction was executed by Karl Korn and his company. In no way does the railway station building give way to other similar facilities located along the rail route of the Emperor Ferdinand Northern Railway. The whole facility consists of three two-storey buildings, connected with each other by single-storey wings. It features a row of arched windows. The brick façade has been diversified by an architectural detail emphasised by the paler colour of the brick. On both sides of the entrance arcade the following words are inscribed: “K.u.K. Privilegierte Kaiser-Ferdinands- Nordbahn”. The main hall is embellished with wall painting created by the Viennese studio Wild & Weygand, painted on the ceiling and walls. Classified as belonging to the most beautiful in the city, the wall paintings are maintained in the ancientising style. Among candelabras and the motifs of grotesque and arabesque one can notice the coat of arms of Bielsko displayed above the entrance to the side hallway. The platform roof is supported by a number of cast-iron pillars with historicising capitals and fluted consoles.

Izraelicka Gmina Wyznaniowa swoją siedzibę wzniosła w 1904 roku, tuż obok bielskiej synagogi przy ulicy Adama Mickiewicza. Ulicę tę w większości wypełniały kamienice i wille bogatej społeczności żydowskiej, stąd też nie mogło tu zabraknąć tego typu obiektu. Projekt wyszedł z wiedeńskiej pracowni dwóch architektów Ernsta Lindnera i Theodora Schreiera, którzy zapisali się w bielskim pejzażu kilkoma znaczącymi realizacjami. Budowla w eklektyczny sposób łączy odniesienia do estetyki orientu wraz ze stylistyką neoromańską i neogotycką. Ceglane lico elewacji kontrastuje z białym kamiennym detalem architektonicznym, szczególnie kunsztownie wykonanym. Ornament gęsto pokrywa całą powierzchnię portalu bramy oraz łuki nadokienne wypełnione mięsistym motywem liści winnej latorośli i romańską plecionką. Stolarstwo okienne również wpisuje się w dekoracyjną całość swymi rzeźbionymi podziałami i ząbkowanym ślimieniem. Schodkowe szczyty noszą w sobie odniesienia do gotyku, podobnie jak i wnętrze sieni kryte krzyżowym sklepieniem.

The Israelite Religious Community had its seat erected in 1904, just next to the synagogue in Bielsko in Adama Mickiewicza Street. This street was mainly lined with townhouses and villas owned by rich Jewish society, hence this kind of facility could not be missing along such frontage. The design was created in a Viennese design office of two architects – Ernst Lindner and Theodor Schreier, who marked their presence in the Bielsko landscape by designing a few significant projects. The building erected for the religious community conflates, in an eclectic manner, references to the aesthetics of the Orient with features of the neo-Romanesque and neo-Gothic style. The brick façade contrasts with white stone architectural detail, exuberantly ornate and finely crafted. Ornamentation densely covers the whole surface of the entrance portal and arches above windows filled with motifs of fleshy grape leaves and Celtic knots. Window joinery also matches the whole in respect of ornamentation with its carved muntins and a crenated transom bar. Crow-stepped gables as well as the interior of the hall with the cross vault convey references to the Gothic style.

Budowa Gimnazjum Polskiego była jedną z ważniejszych inwestycji wojewódzkich w odrodzonej Polsce. Na obiekt ten w 1924 roku rozpisano konkurs, w którym zwyciężył wspólny projekt architektów Alfreda Wiedermanna, Roberta Gielera i Jana Raszki. Zabudowania grupują się wokół dziedzińca, tworząc czworobok wzdłuż ulic Listopadowej, Piastowskiej i Zygmunta Lubertowicza. Arkadowa loggia łączy Dom Profesorski z budynkiem szkolnym. Architektura całego kompleksu czerpie z form klasycystycznych. Wejście poprzedza kolumnowy portyk, nad nim wielkie okna doświetlają reprezentacyjną aulę, a całości patronuje polskie godło w attyce. Wnętrza hołdują stylistyce art déco, widocznej w geometrycznych sztukateriach stropów, wzorach posadzek, zębatych formach kapiteli i kryształkowych ornamentach muszlowych poidełek. Kolorystyka utrzymana jest w gamie bieli, żółci i brązów, przefiltrowanej przez światło żółtawych przeszkleń. Do wystroju wnętrz użyto głównie polerowany sztuczny kamień imitujący marmur oraz piaskowiec.

The erection of the Polish Gymnasium building was one of the most important investments of the Province in the reborn Poland. In 1924 a competition was announced for the design and the award went to a team composed of Alfred Wiedermann, Robert Giel and Jan Raszka. The buildings are grouped around an internal yard, forming a quadrangle along Listopadowa, Piastowska and Zygmunta Lubertowicza Streets. The staff building is connected with the school building via a communication passage in the form of an arcade loggia. The architecture of the school complex draws upon neoclassical forms. The entrance to the building leads through a portico supported by columns. Above the portico huge windows and oculi admit natural light to a ceremonial auditorium. The whole structure is guarded by the national coat of arms of Poland on the attic. The interiors follow Art Deco style, exemplified by geometric shapes of stuccowork on the ceilings and patterns on the floors, toothed forms of capitals and crystal-cut ornaments on the shell-like drinking fountains. The colour scheme comprises hues of white, yellow and brown, filtered through warm light passing through yellowish glass panes. Polished artificial stone imitating marble and sandstone were used to decorate the interiors.

Akt fundacyjny szkoły przy ulicy Legionów 25 podpisał sam Adam Asnyk, założyciel krakowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej. To właśnie z inicjatywy tego gremium wzniesiono pierwszą polską szkołę w Białej, noszącą imię Tadeusza Kościuszki. Budowla powstała w 1898 roku, według projektu krakowskiego architekta Sławomira Odrzywolskiego. Ceglany budynek w swej architekturze odwołuje się do wczesnego renesansu, z gotyckimi reminiscencjami w postaci nadwieszonych wieżyczek. Ze sgraffittowych medalionów nad oknami spogląda osiem wielkich postaci poetów, pisarzy, historyków, a nad nimi, w szczycie, widnieje orzeł Jagiellonów. Od 1908 roku część budynku zajmowało Polskie Prywatne Gimnazjum Realne, by po odzyskaniu niepodległości zostać właścicielem całego gmachu, przyjmując uzasadnioną historycznie nazwę jako Państwowe Gimnazjum im. Adama Asnyka.

The foundation act of this school standing at 25 Legionów Street was signed by the great Adam Asnyk himself, the founder of the Cracow Folk School Society. It was upon the initiative of that Society that the first Polish school was erected in Biała, named after Tadeusz Kościuszko. The building itself was constructed in 1898 according to a design by Sławomir Odrzywolski, an architect from Cracow. The building's architecture alludes to the early Renaissance with Gothic reminiscences exemplified by overhanging turrets. Eight great poets, writers and historians look out from the sgraffito medallions over the windows, above which, on the gable, there is a Jagiellonian eagle. In 1908 a part of the building was taken over by the Polish Private Secondary School [Gimnazjum Realne] which after gaining independence became the owner of the whole building and assumed the historically justified name of Adam Asnyk State Gymnasium.

Siedzibę Komunalnej Kasy Oszczędności miasta Bielska ukończono w roku 1889 według projektu Karla Korna. Jak przystało na miejską instytucję, w centralnym miejscu widnieje herb miasta Bielska, a całości patronuje zegar w attyce. Wejście pomiędzy pierścieniowymi kolumnami przypomina portal wiodący do willi Korna. Neorenesansowy kostium odpowiada funkcji związanej z finansami, nawiązując do epoki kupieckiej gospodarności. Wnętrza od strony ulicy Wzgórze mieściły zawsze ekskluzywne restauracje, począwszy od pierwszej wiedeńskiej Cafe de l'Europe, po pamiętaną jeszcze Patrię. Pomieszczenia te przechodzą do sąsiedniego budynku autorstwa Maxa Fabianiego, przyległego od strony ulicy Norberta Barlickiego. Różnice poziomów we wnętrzu niwelują schody, prowadzące od przedsionka i dawnych szatni w budowlu Korna do sal kawiarnianych na piętrze kamienicy Fabianiego. Tu podziwiać można elementy dawnego wyposażenia, wytłaczane tapety na stropach imitujące sztukaterie, lustro w snycerskiej oprawie. Oryginalne polichromie sufitowe Rudolfa Glücklicha znalazły się obecnie w części użytkowanej przez innego właściciela. Idealnie w stare wnętrza wpisują się malowidła pokrywające ściany autorstwa artystki Elżbiety Bińczak-Hańderek, pochodzące z lat 70. XX wieku.

The seat of the Municipal Savings Bank in Bielsko was completed in 1889, according to the design of Karl Korn. As becomes a public institution, the Bielsko coat of arms is displayed in the central place, while a clock on the attic extends its protective arms over the whole building. The entrance door between ring-encircled columns resembles the portal leading to Korn's own villa. The neo-Renaissance façade is in line with the function of the building connected with finances, alluding to the epoch of merchants and their frugality. The interiors facing Wzgórze Street always housed elegant restaurants, starting from the first Viennese "Cafe de l'Europe" and finishing with still well-remembered "Patria" restaurant. These interiors extend into the neighbouring building designed by Max Fabiani, adjacent from Norberta Barlickiego Street. The problem of difference in floor levels was solved by adding a flight of stairs leading from the entrance hall and the former cloak room in the Korn's building to the café rooms on the first floor of the Fabiani's building. Here, one can admire elements of the former furnishing, embossed wallpaper on the ceiling imitating stuccowork, or a mirror in a carved wooden frame. Original wall paintings on the ceiling produced by Rudolf Glücklich are now in the section occupied by another owner. Paintings created by the artist Elżbieta Bińczak-Hańderek, dating back to the 1970s, ideally harmonise with the old interiors.

Na cylindrycznym wykuszu budynku pasażu przy ul. Przechód, uwagę zwraca kartusz z oryginalnym napisem „Erbaut VI. Bielitzer Sparkasse 1909–1910”. Informuje on, że w tych właśnie latach, została wzniesiona nowa siedziba Bielskiej Kasy Oszczędności, ukończona w czerwcu 1910 roku. Projekt tej budowli wyłoniony został w drodze konkursu, rozpisanego przez dyrekcję tejże instytucji finansowej, a jego zwycięzcami zostali wiedeńscy Hans Mayr wraz ze swoim współnikiem Theodorem Mayerem. Powstały pasaż łączy dwie równoległe ulice – 3 Maja i Norberta Barlickiego, od której prowadzi przejście pod kamienicą-przewiązką i schody łagodnie wznoszące się wzdłuż długiej elewacji budynku. Wieżyczki z charakterystycznym podwojonym hełmem, stanowią zakończenie wykuszy na elewacjach dwóch skrzydeł, widocznych w pierzejach obu ulic, pełniąc zarazem rolę motywu spajającego całą budowlę. Całość zdobi mięsisty, roślinny ornament, czerpiący inspirację z form barokowych, przetworzonych w secesyjnej stylistyce. W portalu głównego wejścia osadzono kosze pełne owoców, wyżej na fasadzie dostrzec można wdzięczne płaskorzeźby.

On the cylindrical bay window of the building at Przechód St. attention is drawn to the cartouche with the original inscription „Erbaut VI. Bielitzer Sparkasse 1909–1910”. It informs that in those years the new seat of Bielsko Savings Bank was erected, completed in June 1910. The design of this building was selected in a competition organised by the management board of the said financial institution and its winners were Hans Mayr and his partner Theodor Mayer, both Viennese. The passage running under the townhouse connects two parallel streets – 3 Maja and Norberta Barlickiego and here stairs gently ascend along the long façade of the building. The turrets with a characteristic double cupola crown bay windows on the façades of two wings, visible along the frontages of both streets – the feature binding the entire structure. The whole is decorated with fleshy, floral ornaments, inspired by Baroque forms and processed in Art Nouveau style. Baskets full of fruit are embedded in the portal above the main entrance door, whereas higher on the façade one can notice graceful bas-reliefs.

W 1935 roku dyrekcja Komunalnej Kasy Oszczędności ogłosiła konkurs na projekt swojego budynku, który trzy lata później stanął przy obecnym placu Bolesława Chrobrego. Pierwszą nagrodę zdobył bielszczanin Paweł Juraszko, znany już jako twórca miejskiego kąpieliska. Kubiczna bryła gmachu KKO urozmaicona jest jedynie gładkimi pasami lizen, rozdzielających okna. Lico elewacji pokrywa okładzina z piaskowca. Jednak najbardziej rozpoznawalnym elementem tej budowli jest przeszklona, niższa część z westybulem i klatką schodową. Jej elewację tworzy witraż z alegorią dobrobytu miasta Bielska, widocznego w dość wiernie ukazanej panoramie. Witraż, wykonany w krakowskiej pracowni Stanisława Żeleńskiego, jest dziełem tamtejszego artysty Wolko Gartenberga. Podobnie jak w przypadku siedziby Banku Polskiego, tak i tu zaprojektowano wszystkie elementy wystroju wnętrza, dbając o ich wysoki standard i kunsztowny materiał, widoczny w marmurowych okładzinach ścian czy mlecznych kloszach żyrandoli w mosiężnych oprawkach.

In 1935 the management board of the Municipal Savings Bank announced a competition for the design of its seat, which was put up three years later in the present Bolesława Chrobrego Square. The main award went to the Bielsko citizen, Paweł Juraszko, already recognised as the creator of the municipal swimming complex. The cubic form of the building is adorned only with smooth strips of lesenes separating windows. The façade is finished with sandstone cladding. Its most distinctive feature, however, is the lower glazed part with a vestibule and a stairwell. The façade of this part is adorned with stained glass depicting an allegory of prosperity of Bielsko city, whose panorama is quite faithfully reproduced. This stained glass, produced in the Cracow studio of Stanisław Żeleński, was created by Wolko Gartenberg. Just like in the case of the Polish Bank, also here all the elements of interior decoration were designed in a comprehensive manner, paying utmost attention to high standard and exquisite materials exemplified by marble wall cladding or chandeliers with milk glass shades fitted in brass holders.

Naroże ulic Teodora Sixta i Zygmunta Krasińskiego zaokrągloną linią wypełnia budynek dawnego Banku Polskiego, którego nazwa widnieje jeszcze w oryginalnej kracie nad głównymi drzwiami. Budowla z lat 1928–1931, zaprojektowana została przez warszawskich architektów Stanisława Filasiewicza i Jana Klimaszewskiego oraz stołecznych projektantów wnętrz, opracowujących wszystkie elementy wyposażenia, od mebli po lampy i klamki. Elewacje zewnętrzne tchną funkcjonalistyczną prostotą, gdzie rytm podziałów wyznaczają klasyczne formy lizen. Wnętrze jest doskonałym przykładem tzw. stylu kryształkowego, przejawiającego się w geometrycznej stylizacji graniastych motywów dekoracyjnych, co wyrażają najlepiej formy kapiteli kolumn wspierających salę na piętrze i sztukaterie stropów. Nieodłącznie związana z funkcjonalną estetyką pozostawała zasada szlachetności materiałów, ucieleśniona w marmurowych okładzinach ścian i podłóg, stalowej balustradzie schodów z drewnianą poręczą czy mosiężnych osłonach kaloryferów.

The corner of Teodora Sixta and Zygmunta Krasińskiego Streets is taken up by a rounded line of the building of the former Polish Bank, whose name has remained on the original grating above the main entrance door. Erected between 1928 and 1931, the building was designed by Stanisław Filasiewicz and Jan Klimaszewski, architects from Warsaw, and its interiors were the work of interior decorators from the capital city of Warsaw, who designed all the elements of furnishing and fittings, starting with furniture, through lamps and ending with door handles. The façade of the building features the

simplicity of functionalism. Here, classical forms of fluted lesenes determine the rhythm of divisions. The interior, on the other hand, is an excellent example of the so-called crystal style exemplified by geometrical stylisation of deeply cut angular decorative motifs, best expressed in the shape of capitals of columns supporting the hall upstairs and in stuccowork on the ceilings. Intrinsically associated with functional aesthetics is the principle of applying noble materials, manifested by marble cladding of walls, marble flooring, steel stair balustrade with wooden handrail, or brass radiator screens.

Pocztą Post Office

66

Choć projekt gmachu bielskiej poczty w 1898 roku przysłany został z Biura Budownictwa Poczтового w Wiedniu, jego wykonanie powierzono firmie Karla Korna. Oczywiście jest to najbardziej „wiedeńska” spośród wzniesionych przez niego budowli, mieszcząca pierwotnie oprócz poczty także urząd telegraficzny. Kopuła z ażurową latarnią, wieńcząca narożną rotundę, z daleka już wyróżnia ten budynek. Z dachu spogląda posąg Jowisza, który obok swego mitycznego atrybutu – orła, otrzymał także współczesny symbol gromowładności – słup telegraficzny. Żeńskie uosobienie posłańca – bogini Iris, stoi po drugiej stronie kopuły, dzierżąc swój kaduceusz. U jej stóp widnieje kamień milowy i koło – symbol transportu, podpory przemysłowej rewolucji.

Although the design for Bielsko's Post Office was sent from the Post Office Construction Office in Vienna in 1898, its execution was commissioned to Karl Korn's company. It is the most "Viennese" of all the buildings erected by him and originally accommodated not only the post office but also the telegraphic office. The dome with an openwork lantern makes the building distinguishable from a distance. A statue of Jupiter looks out from the roof, which in addition to the mythical attribute of an eagle has been given a contemporary thunder-wielding symbol – a telegraphic pole. The goddess Iris, a female personification of the messenger, stands on the other side of the dome holding her caduceus. At her feet there is a milestone and a wheel – symbols of transport, the mainstay of the Industrial Revolution.

Stary ratusz miasta Białej The Old Town Hall of the City of Biała

Mimo iż budynek stojący na rogu ulic 11 Listopada i Ratuszowej powstał w 1827 roku, miejsce to już od 1750 roku związane było z istnieniem budowli ratuszowej. W drugiej połowie XVIII wieku był to budynek drewniany, później wzniesiono murowany, piętrowy, który w latach 60. XIX wieku został podwyższony o trzecią kondygnację. W attyce wieńczącej fasadę odtworzono herb miasta Białej, informujący o dawnym przeznaczeniu budynku. Stracił on swoją funkcję w 1897 roku, po wzniesieniu reprezentacyjnej budowli przy placu Ratuszowym, widocznej w perspektywie ulicy. Stary ratusz nadal należał do białskiej gminy, mieszcząc siedzibę Sądu Powiatowego i Urzędu Katastralnego, a w pomieszczeniach parteru działała kawiarnia Henryka Banasia. Jak na siedzibę tak ważnej miejskiej instytucji budynek jest raczej skromny w wystroju, ograniczonym do okien piętra w ryzalicy, przedzielonych hermowymi pilastrami. Brakuje jedynie wystroju sztukatorskiego w parterze, ponad trzema arkadowymi otworami bram, widocznego jeszcze na starych pocztówkach.

Although the building on the corner of 11 Listopada and Ratuszowa Streets was built in 1827, this place has been associated with the existence of the town hall building since 1750. In the second half of the 18th century it was a wooden building, later a brick, two-story edifice was erected, and then in the 1860s the third storey was added. On the attic crowning the façade the coat of arms of the city of Biała has been recreated, informing about the former purpose of the building. It lost its function in 1897, after the erection of a stately building at the Town Hall Square, visible in the perspective of the street. The old town hall still belonged to the Biała municipality, housing the seat of the District Court and the Cadastral Office. The ground floor was occupied by Henryk Banaś's café. As for the seat of such an important municipal institution, the building is rather modest in its decor, which is limited to the first floor windows in the avant-corps, separated by herm pilasters. The only thing missing is the stucco decoration on the ground floor, above the three arcaded openings, still noticeable on old postcards.

Fabryka likierów i rumu założona jeszcze w 1849 przez Jacoba Grossa, usytuowana była na samej granicy Białej i Lipnika – granica ta dosłownie przechodziła przez fabryczne podwórze. Właściciele mogli spoglądać na nią z okien oficyn swoich kamienic, tworzących pierzeje ulicy 11 Listopada. Sam kwartał fabryczny rozciąga się pomiędzy tym traktem a ulicą Stanisława Stojalskiego. Główny budynek fabryczny, wzniesiony prawdopodobnie w latach 80. XIX wieku, tworzy całość z przyległymi symetrycznie niższymi skrzydłami. W krajobrazie tej części miasta wyróżnia się schodkowym szczytem elewacji zachodniej i wschodniej, podkreślonym odcinkami wydatnego gzymsu na każdym uskoku i ceglany detal fryzu arkadkowego. Przynależny do fabryki komin jest jednym z niewielu pozostałych jeszcze w miejskiej architekturze. Detal architektoniczny, kontrastujący z jasnym tynkiem ścian, podkreśla naroża głównego budynku, tworzy też nadokienniki w formie koszowych łuków. Elewacja zdobiona jest również dekoracyjnym układem okien, zróżnicowanych wielkością i kształtem, oraz dekoracyjnymi kotwami w narożach.

This liqueur and rum factory, established back in 1849 by Jacob Gross, was situated on the border of Biała and Lipnik, a boundary which literally ran through the factory yard. The owners could look out at the factory from the windows of the outbuildings of their townhouses which formed the frontage of 11 Listopada Street. The factory quarter stretches between this tract and Stanisław Stojalskiego Street. The main factory building, erected probably in the 1880s, forms a whole with its symmetrically adjacent lower wings. The crow-stepped gables on the western and eastern façades, emphasised by sections of prominent cornice on each offset and the brick detail of the arched frieze make the factory stand out in this part of the city landscape. The chimney belonging to the factory is one of the few still remaining in the city architecture. This architectural detail, standing in contrast with the light-coloured plastering on the walls, highlights the corners of the main building and forms the window heads shaped as basket arches. The façade is also embellished with a decorative layout of windows, differentiated in size and shape and with ornamental anchors in the corners.

Fabryka Adolfa Ericha Mänhardta Adolf Erich Mänhardt's Factory

Najstarszą halę dawnej fabryki draparek Adolfa Ericha Mänhardta wzniesiono w 1869 roku przy obecnej ulicy Partyzantów. Przed nią, w 1878 roku zbudowano dwie identyczne wille (opisane już powyżej na str. 46). Sam budynek fabryczny przypomina raczej miejską kamienicę niż miejsce wyrobu maszyn włókienniczych. Kondygnacje oddzielają gzymsy, naroża i ryzality zdobi boniowanie, jedynie szereg okien zamkniętych łukiem odcinkowym świadczy o przemysłowym charakterze budowli. Maskowanie swoich funkcji będzie często charakteryzowało architekturę przemysłową, zwłaszcza w II połowie XIX wieku, choć w Bielsku i Białej ten typ pozostawał w swej utylitarnej prostocie. Kompleks fabryczny stopniowo poszerzano, kolejne budowle powstawały począwszy od 1894 roku do lat 60. XX wieku.

The oldest production hall of the former Adolf Erich Mänhardt's factory manufacturing gig-mills was erected already in the year 1869 in the present Partyzantów Street. In front of the factory, in 1878, two identical villas (already described above on p. 46) of the factory owners arose. The factory building itself looks like a large townhouse rather than the place where textile machinery used to be manufactured. Cornices separate particular floors, corners of the building and avant-corpses are emphasised by rusticated quoins. Only a row of windows closed with segmental arches testify to the industrial nature of this edifice. Concealing functions of a building was a feature characteristic of industrial architecture, especially in the second half of the 20th century; however, in Bielsko and Biała this type of building retained its utilitarian simplicity. The factory complex was gradually expanded, and between 1894 and the 1960s new buildings were put up.

Słownik

Antaba – element dekoracyjny lub kołatka w kształcie lwiej paszczy umieszczana na drzwiach i bramach domów, symbol strażnika i obrońcy domu.

Antykizujący – czerpiący z motywów klasycznej sztuki antyku, wzorowany na antyku.

Art Déco – styl w sztuce dominujący w Polsce w 20. latach XX wieku, wykorzystujący motywy sztuki ludowej i zgeometryzowane, tzw. kryształkowe formy ornamentów.

Atyka – element budowli osłaniający dach, przybierający formę balustrady, ścianki lub trójkątnego szczytu.

Boniowanie – opracowanie lica ściany lub naroży budynku w formie prostokątnych ciosów kamiennych.

Faseta – zaokrąglone bądź ścięte naroże połączenia ściany i sufitu.

Kaduceusz – atrybut boga Hermesa w formie laski oplecionej przez dwa węże, zwieńczonej parą skrzydełek, symbol pokoju i handlu.

Kapitel – ozdobna część wieńcząca kolumnę.

Kartusz – dekoracyjne obramowanie tarczy herbowej, emblematu, tekstu lub malowidła lub motyw zdobniczy w formie tarczy.

Konstrukcja szachulcowa – rodzaj konstrukcji szkieletowej wykonanej z drewna, wypełnionej materiałem niekonstrukcyjnym: mieszaniną gliny z sieczką, trocinami lub wiórami, zwykle bielonym. Widoczne na elewacji drewniane belki, ułożone w kratownicę z ukośnymi zastrzałami, są zarazem motywem dekoracyjnym.

Krenelaż – zwieńczenie muru obronnego lub baszty w formie tzw. zębów.

Kubiczna bryła – geometryczny kształt sześcianu.

Lizena – pionowy występ muru o prostokątnym przekroju wychodzący nieznacznie poza lico ściany.

Lukarna – pionowe lub okrągłe okienko w dachu doświetlające poddasze.

Maszkaron – rzeźbiarski motyw zdobniczy w formie maski, głowy ludzkiej lub zwierzęcej, fantazyjnie przetworzonej.

Okulus – świetlik, okrągłe lub owalne okienko w ścianie, kopule lub dachu doświetlające wnętrze.

Pendentyw (lub żagielek) – sklepienie w kształcie trójkąta sferycznego, stanowiące przejście z planu kwadratu do koła, na którym opiera się kopuła.

Pilaster – płaski filar przyścienny zwieńczony dekoracyjną głowicą – kapitelem.

Pilastry hermowe – przyścienny element rzeźbiarski złożony z połowy postaci ludzkiej osadzonej na wsporniku zwężającym się w dolnej części.

Portal – architektoniczne obramienie bramy, wejścia.

Putto – figura małego nagiego dziecka, często w formie uskrzydłonego aniołka.

Repusowanie – technika zdobienia wyrobów z metali, polegająca na wykuwaniu wzoru na odwrotnej stronie, celem uzyskania wypukłych form ornamentu na awersie.

Ryzalit – wysunięta część budowli o przekroju prostokątnym, wielobocznym lub półokrągłym, usytuowana na osi lub symetrycznie na krańcach budynku.

Sterczyzna – pionowy element wieńczący szczyty, filary, gzymsy w formie iglicy, wieżyczki lub obelisku.

Stuk – tynk szlachetny, mieszanina gipsu, wapienia, piasku lub drobin marmuru, stosowany do wykonywania rzeźb i płaskorzeźb na elewacjach i we wnętrzach.

Styl cottage – styl w budownictwie willowym końca XIX i początku XX wieku, stanowiący połączenie architektury uzdrowskiej z domem podmiejskim, zdobiony drewnianymi elementami werand, okiennic, balustrad, snycerskimi wypełnieniami szczytów.

Supraporta – dekoracyjna płaskorzeźba umieszczana ponad drzwiami, często w formie kartusza.

Ślemień – pozioma listwa dzieląca skrzydło okienne na mniejsze kwatery stanowiące osobne okienka.

Glossary

Ancientizing – drawing on motifs from classical antiquity, imitating antiquity.

Art Déco – a style in the decorative arts which dominated in Poland in the 1920s and which used elements of folk art and geometricised, or so-called “crystal”, ornamental forms.

Attic – an element of a building extending above the façade and concealing the roof in the shape of a balustrade, low wall or a triangular gable.

Avant-corps (“risalit” in German, also known as a projection or wing pavillion) – a part of a building of rectangular, polygonal or semi-circular cross-section, projecting out from the main bulk of the building along its axis or at its ends, forming wings.

Caduceus – an attribute of Hermes, the messenger of the gods, in the form of a staff entwined by two serpents and surmounted by wings, the symbol of peace and commerce.

Capital – the uppermost, decorative section of a column.

Cartouche – ornamentation in scroll form applied to elaborate frames around coats of arms, an emblem or written text, or a painting; a decorative shield.

Cottage style – (also known as Swiss-chalet style) – the style used in villa construction, dating back to the end of the 19th century and beginning of the 20th century, combining architectural elements of a health spa and a suburban cottage, with carved gables and porches, window shutters and balustrades.

Crenellation – the crowning part of a rampart or tower with a series of indentations or loopholes called crenels; a battlement.

Cubic block – the geometrical shape of a cube.

Door knocker – a decorative element in the shape of a lion’s head placed on doors and gates, a symbol of a guard and protector of the house.

Herm pilaster – a sculptured element applied to the face of the wall, composed of half of a human body (the head and torso), surmounting a tapered pedestal.

Lesene – a vertical pilaster-strip, rectangular in form, projecting slightly from the surface of a wall.

Lucarne – a type of vertical or round dormer window on a roof, admitting light to the attic.

Mascaron – a sculptured ornament in the shape of a mask, human face or animal head, fancifully transformed.

Moulding – a rounded or bevelled corner profile covering the transition between the wall and the ceiling.

Oculus – a skylight, a round or oval window in a wall, dome or roof admitting some light to the interior.

Pendentive (or sail vault) – a vault in the shape of a spherical triangle being a transition from a square plan to a circle on which the dome rests.

Pilaster – a low-relief, flattened column applied to the surface of a wall, surmounted by a decorative head – the capital.

Pinnacle – a slender upright structure in the form of a spire, turret or obelisk surmounting gables, pillars or cornices.

Portal – an architectural framing of a doorway or gate.

Putto – a figure of a nude male child, often depicted as a winged angel.

Repoussage – a metalworking technique in which metal is ornamented by hammering from the reverse side to create a design in low relief on the obverse.

Rustication – the finishing of an exterior wall with large squared masonry blocks or with quoins (corner stones) that are separated by deep joints.

Sopraporta – also known as an overdoor – a decorative bas-relief placed over a door, quite often in the form of a cartouche.

Stucco – fine plaster composed of gypsum, limestone, sand or marble particles, applied to make sculptures and reliefs on façades and in interiors.

Transom bar – a horizontal member subdividing a window into smaller ones.

Tympanum – a triangular, decorative wall surface over an entrance door or window reveal, either plain or filled with a sculpture.

Vestibule – in palace and villa architecture this is a spacious, imposing entrance hall, an antechamber or a passage between the outer door and the interior of a house.

Wattle and daub structure – a type of timber framing made of wooden strips called wattle daubed with non-constructural material made of combination of clay, chaff or woodchips, usually whitewashed.

Copyright © PROMIX 2024

Wydawca/Publisher: Urząd Miejski w Bielsku-Białej/Municipality of Bielsko-Biała

Projekt graficzny/Graphic design: Piotr Wiśła

Fotoedycja/Selection of photographs: Irena Swadźba

Tekst i nadzór autorski/Text and author's supervision: Ewa Janoszek

Tłumaczenie tekstów/Translation: Biuro Tłumaczeń Kamila Jędrzycka

Zdjęcia/Photographs

Roman Hryciów

Lucjusz Cykarski

ponadto/ moreover

Dorota Koperska

Anna Lewiak (willa Wolfa)

Tomasz Renk

Depositphotos.pl

Piotr Komander

Rekord SI

Villa Laskowa – Tomasz Nowak

Wojciech Gorgolewski

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej – Alicja Migdał-Drost

Druk/Printet by: ZAPOL Sobczyk Sp.k.

ISBN 978-83-955580-4-7

ISBN 978-83-955580-4-7